НАЦИОНАЛЬНАЯ
БИБЛИОТЕКА
РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
ИМ. А.С.ПУШКИНА

1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

ШЫН

Ниитилел-политиктиг солун

№ 81 (18043)

2011 чылдың июль 21, четверг

Садар өртээ 5 рубль.

e-mail:shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

Ыраккы Тожуда

ИЙ СУУРДА АНЫЯКТАР КУДУМЧУЗУ

ываның ырак-узакта турар онза чурумалдыг ууннарының бирээзи - Тожуже ай санында ып турар эвес, ийи-чаңгыс ажыл-албан аайые ынаар чедер ужур таварышканда бир-ле аарында башка кирер бодал орук дугайы. унуң тайга-таксыл кырында машина оруу ам ле шымбай чорду, ээр-дагырлар, силгиир лер эвээш эвес-даа бол, чиик машиналар безин уп турар. Кыжын хар дошталдыр кылая бээрге, луг асфальтылыг орук ышкаш апаар дээр чорду. дыг-даа бол, Кызылдан тура 224 км орукту 7-8 иштинде эртип кээр.

уурларда чоннуң туттунуп хөлчок, ынчалза-даа салдынган, акша чогундан дынган бажыңнар ээлериип келгеш, улаштыр тудаап турганзыг. Россияның фондузунуң Тывада салбыон хүлээп алыр машиналбырның килдис эргелекомаа Паву база Тожуда ргелелиниң начальнигиниң зин күүседип турар Олеся хүлээп алыышкын кылып аныяк өг-бүлелерниң кол ап турар айтырыы — Ие ының акшазын чурттаар ва байдалын экижидип а ажыглаарының дугайынган. Ий суурга хүлээп ын кылып турда, суму зының даргазы суурда умчу аныяктарның тудуп ажыңнарындан колдуунда нган деп чугаалады.

ылдан эгелеп ийи азы оон кы-төлдүг аныяк өг-бүлеи чүве — тудуг организалезилеп турбайн, боттары тударга, Ие капиталының өг-бүлениң бодунга шилээр апарганы. Маңаа кол т — тудуг кылыр чер участификат ээзиниң азы ашаанга турары. Чер албан өнчүзү кылдыр шилчитболур ужурлуг. Бир эвес бичии, тар болза, ону улемей туткаш, азы ийи каът кылгаш (реконструкция), Ие капиталын база боттары ап болур. Чүгле ону септелге-биле будап болбас. Септелге дээш акша бербес. Хуу бажың тудуп алыр дээнде, 3 чыл эртерин манаар. А бир эвес ипотека дузазы-биле бажың садып алган болза, уруунуң үш харлаарын манавайн, өрезин дуглаарынга Ие капиталын дораан ажыглап болур.

Ий, Тоора-Хем, Адыр-Кежиг суурларда чоннуң специалистерге салган айтырыгларын бөлүктей көөрге, ылгалып турар ийи кол чүүлү — Ие капиталын канчап ажыглаары база пенсия хемчээли. Колхоз-совхозтарга ажылдап чораан кижилерниң стажы шору бар-даа болза, ап турган шалыңы эвээш турганындан пенсиязының хемчээли база шоолуг эвес болуп турар. Колхоз-совхоз дүжүп каарга, архив чиде берген, школаның архиви өрттенип калган, күш-ажыл дептерин чидирип алган, ажылдап чораан чылдары киир бижиттинмейн барган дээш, мындыг хевирлиг хуу айтырыглар чондан салдынган. Пенсия фондузунуң специалистери келген кижи бүрүзүнүң айтырыын кичээнгейлиг дыңнап, билдингир тайылбырны кылып, компьютерде кииртинген баазадан кижи бүрүзүнүң пенсиязын канчаар санап кааның, кайы чылдарның акша-шалыңындан ону санап үндүргенин чугаалап берип турду.

Чижээ, Х.Кол хөй чылдарда совхозка иви кадарып чораан, 38 чыл ажыл стажтыг: "Суурга олурган улустуң пенсиязы менден көвей, хей-ле өл-шыкта, сооктожаңда иви малдап чораан-дыр мен, суурга ажылдап олурган болзумза, пенсиям база шору болбас бе деп-даа бодай бээр-дир мен. Эки ажылдап чораан дээш шаңналывыс-даа хөй, ол база дуза чок болган ышкажыл" — деп хараадап чугаалады.

Б.Бараан пенсиязының эвээжинге хомудады, ол 30 чыл иштинде совхозка тракторист, комбайнер болуп ажылдап чораан, ооң кирээ чарып алгаш, аңчылап чораан үелери стажче кирбейн барган. Уруглары ажыл чок, чүгле ооң пензиязы-биле амыдырап олурар.

Тожу кожуун Кыдыкы Соңгу чүкке хамааржыр болгаш ында район коэффициентизи 1,5 болуп турарындан акша-шалың, пенсия ында мүн-не чүгээр болуп турар.

Адыр-Кежиг болгаш Тоора-Хемге хүлээп алыышкын чорудуп турда, пенсия үлелгезиниң үезинде почтаның ажылынга хамаарыштыр база айтырыглар тургустунуп турган. Бо талазы-биле Пенсия фондузунуң салбыры чогуур ажылды чорудуп турар.

Ниитизи-биле Тожуда чон республиканың өске кожууннарындан дора эвес чурттап турар. Тургустунуп турар айтырыглары база дөмей-ле: ооң иштинден эң чидиг болуп турары — улуг-бичии чонга ажыл тывылбазы. Бир эвес ажыл стажы болгаш акша-шалың эвээш болур болза, пенсияның хемчээли база аңаа дүүштүр эвээш болуп болур. Ынчангаш сөөлүнде улгадып келгеш, эки пенсиялыг болур дизе, ол дугайында аныяандан тура сагыш салып, эки тураның чыылда кылыр программаларынга киржип, стаж ажылдап алырын база хөй дадывырлар киирерин бодаары чугула.

Пенсия фондузунуң Тывада салбырының бөлүк специалистери Тожуда Пенсия эргелелинге методиктиг, практиктиг дузаны чедиргеннер. Кожуун чагыргазының дузазы-биле ажыл берикчилеринге, хуу сайгарлыкчыларга семинарны организастап эрттирген. Тожужулар Пенсия фондузунуң чон хүлээп алыр автомашиназын магадап сонуургаан, "дугуй кырында офистиң" хүлээп алыышкын кылырынга эптиин таарзынып көргеннер.

Надежда ЭРГЕП.

ЧУРУКТА: *хүлээп алыышкын үезинде.*

Медээлер

ВЛАДИМИР ПУТИН БАЙЫР ЧЕДИРГЕН

ТР-ниң Чазааның Даргазы Ш.Кара-оолдуң төрүттүнген хүнүбиле байыр чедириишкинниг телеграммалар хөйү-биле келген. Июль 18-те кежээ Россияның Чазааның Даргазы Владимир Путин-биле Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Шолбан Кара-оол телефон дамчыштыр чугаалашкан. РФ-ниң сайыттар кабинединиң Баштыңы Тываның Чазааның Даргазынга ооң 45 харлааны-биле байыр чедирип, ажыл-ижинге чедиишкиннерни, өг-бүлезинге аас-кежикти күзээн. Ол 45 хар дээрге чедиишкинниг ажылдаарынга арга-дуржулга бар, күш-шыдал, энергия үезинде назын-дыр деп демдеглээн. Ооң соонда олар кысказы-биле ажыл-албан айтырыгларын чугаалашкан. Владимир Путин Тываның экономиказы, социал адырже онзагай кичээнгейни угландырган. Ол ышкаш чугаа кадык камгалалын болгаш өөредилгени чаартырынга база доктааган. Владимир Путин: "Чаартылганың кол сорулгазы дээрге-ле чурттуң чурттакчы чонунуң амыдыралының шынарын экижидери болур" — деп демдеглээн.

ЧАЗАК ДАРГАЗЫНЫҢ ОРАЛАКЧЫЗЫН ТОМУЙЛААН

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. Кара-оол Тыва Республиканың Дээди Хуралының Хөй-ниитиниң айыыл чок чоруу база кызыгаар айтырыгларының талазы-биле комитеттиң даргазы В. Бартына-Садыны ТР-ниң Чазааның Даргазының бирги оралакчызының хүлээлгезин күүседир кылдыр томуйлаан.

Чаа томуйлаткан Чазак Даргазының оралакчызы В.Бартына-Сады республиканың тудуг адырын, энергетика, амыдырал хандырылга объектилерин болгаш онза байдалдардан чурттакчы чонну камгалаарының айтырыгларын харыылаар.

"Виталий Монгушевич күрүне ажылынга ажылдап каапкан улуг арга-дуржулгалыг кижи-дир — деп демдеглээш, ооң ажылынга чедиишкиннерни күзээн. Ам кол-ла чүве — тудуг адырынче база кышка белеткел ажылдарынче улуг кичээнгейни угландырарын дааскан.

ЭРГЕ-БАЙДАЛЫН БЕДИТКЕН

Тываның Чазаа уругларның эргелерин камгалаар талазыбиле төлээ чериниң эрге-байдалын бедидип, ону күрүне структуразынче киирген.

РФ-тиң Чазаандан уруглар эргелерин камгалаарының талазыбиле төлээ П.Астахов бистиң республикага ажыл-агыйжы сургакчылаашкынының үезинде Тываның Чазааның база парламентизиниң төлээлери-биле элээн каш объектилерни эргий кезип хынааның түңнелинде, "Тыва Республикада уругларның эргелериниң талазыбиле төлээлекчиниң дугайында" хоойлуну Тыва Республиканың Дээди Хуралының депутаттары сессияның сөөлгү чыыжында сайгарып көргеш, хүлээп алган. Бо хоойлунуң күүселдези бичии уругларбиле холбашкан чидиг айтырыгларны профессионал көрүш болгаш ажыл-чорудулга-биле шиитпирлээринге улуг идиг болур. Күрүне болгаш хөй-нииити организациялары биле күрүнениң талазындан боттуг туруш уругларның эргелерин камгалаарының ажыл-чорудулгазын углап-баштаарынга уругларның эргелерин камгалаар талазы-биле төлээлеттинген органның тургустунганы эки түңнелдерни эккээр ужурлуг, деп депутаттар санап турарлар.

САЛДЫНГАН ДААЛГАЛАРЫН КҮҮСЕТКЕН

Соңгу-Кавказ регионунга албан-хүлээлгениң сургакчылаашкынындан Тыва Республиканың Иштики херектер яамызының тускай сорулгалыг отрядының ажылдакчылары ээп чанып келген. Оларны Тыва Республиканың иштики херектер сайыды А.Лобанов, өг-бүлелери болгаш эш-өөрү уткуп алган.

Милицияның полковниги Шолбан-оол Чанзанның командылаашкыны-биле сес кижиден тургустунган отрядтың дайынчылары Чечен, Дагестан болгаш Кабардин-Балкария республикаларның девискээрлеринге тускай сорулгалыг 34 операцияга киришкеш, бандаларның эң активчи 20 кежигүннерин тудуп, окбоонуң шыгжамырларын илереткен.

ТР-ниң иштики херектер сайыды А. Лобанов, Тываның дайынчылары ТР-ниң Иштики херектер яамызының мурнунда салдынган даалгаларны күүседирге эң-не шынчы бердингенин онзалап демдеглээш, өөрүп четтиргенин илереткен.

Келген дайынчыларны солуп база ол хире кижиден тургустунган отрядты полицияның подполковниги Аяс Сурен удуртуп алгаш, Соңгу-Кавказка чартык чылдың сургакчылаашкынынче аъттаныпкан.

Тыва Республиканың албан-езузунуң сайтызындан.

Школа директорунга сөс

АНЫЯК БАШКЫЛАРНЫ ЧАЛАП ТУР БИС

Бо чылын 11 класс дооскан оолдар, уруглар июнь айның сөөлгү неделязында доозукчулар балынга сөөлгү катап чыглып, ынак школазы, эргим башкылары-биле байырлажып, нииити ортумак билигниң аттестадын байырлыг байдалга холга алганнар. Ам оларның мурнунда база бир белен эвес айтырыг тургустунган: кандыг мергежил шилип алырыл, кайнаар өөренирил? Дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринче улаштыр өөренип кирер дээннерниң документилерин комиссиялар хүлээп ап, чымыштыг ажылын эгелээн. Ооң-биле чергелештир республиканың школаларында септелге ажылдары кидин түлүк чоруп турар. Ынчангаш, чайгы шөлээ үези-даа болза, школа директору кижиниң сагыжы дөмейле амыравас: септелгени канчап дүрген доозарыл, келир өөредилге чылынга канчап эки белеткенип, херек башкыларны, эге класстарны канчап четчелеп алырыл, амыдыралының кошкак байдалы ада-иелерниң ажы-төлүн школаже канчап четчелеп, оларны идик-хеп, өөредилге херекселдери-биле хандырарыл?... Айтырыглар-ла хөй.

Бөгүн Кызыл кожууннуң Кара-Хаак ортумак школазының директору Алекмаа Сыгдыковна Монгуш-биле бистиң бижикчивис Х-К. Монгуштуң кылган интервьюзун парладывыс. Көдээ суурда башкы, школа удуртукчузу кижиниң эки өөреникчилери дээш, амыдыралчы идепкейлиг, тура-соруктуг ада-иелер дээш чоргааралының база чыл-чылы-биле шиитпирлеттинмейн келген айтырыглар дээш сагыш-сеткилиниң дүвүрелиниң дугайында оон номчуур силер.

— Алекмаа Сыгдыковна, бодуңарның дугайында каш сөстен чугаалап, таныштырып көрүңерем.

— Мен бодум бо школаның доозукчузу мен. 1988 чылдан эгелеп ажылдааш, баштай эге класстар башкылап турдум. Оон Кызылдың башкы институдун дооскаш, бо школага өөредилге эргелекчилеп ажылдааш, 2002 чылдан бээр амга чедир директорлап ажылдап тур мен. Бистиң школавыста 200 ажыг өөреникчи өөренип, 31 башкы ажылдап турар.

— Республиканың школалары турар чериниң аайы-биле кандыг-бир угланыышкынныг болур-дур. Шаанда маңаа ногаа, картофель өстүреринге хөлчок чедиишкинниг, суурнуң чурттакчы чонун ажыл-биле хандырып турган «Кара-Хаак» совхоз турган болгай. Ол буурап дүшкен соонда хөй улус ажыл чок арткан боор. Ам мында байдал кандыгыл? Ногаа өстүрер ажылды катап диргизер арга бар бе, аңаа тус черде башкыларның база өөреникчилерниң үлүг-хуузу кандыг боор болурул?

— Ийе, «Кара-Хаак» совхоз турган үеде чон кылыр ажылдыг, багай эвес амыдыралдыг турду. Ол сандарап дүшкен соонда хамык чүве өскерлип бурааан, дыка хөй улус ажыл чок арткан. Ам бо хүнде чүгле суму чагыргазында, школада, уруглар садында, эмнелге пунктузунда эвээш санныг кижилер ажылдап турар, арткан чон ажылы чок. Бо дээрге шиитпирлээри эң берге социал айтырыг-дыр.

Ынчалза-даа Кара-Хаак суурнуң чурттакчы чону ажыл-амыдыралынга дыка кызымак чон. Колдуунда бажың бүрүзү даштында теплицаларлыг. Кыжын февраль айдан эгелээш-ле ээлери ногаа-чимис рассадаларын тарып өстүрүп, Кызылга барып, хереглекчилерге садып, эвээш-биче-даа бол, амыдыраар акшаны ажылдап ап эгелээрлер. Рассада сезону доостурга, каттар чыып, хоорайга аппарып садар. Ол сезоннуң соонда күзүн тооруктап, тоорук сайы садар. Тайга-таңдыдан дүшкен куу мыйыстар-даа чыып, садып турар кижилер бар. Ынчалдыр-ла амыдырап, садыг-саарылгадан киирип алган эвээш-биче орулгазы-биле уруг-дарыын азырап, идик-хеп садып берип, өөредилге херекселдери-биле хандырып турар. Черле ынчаш бо чоннуң ажылгыр, кызымаан магадап ханмас кижи мен.

Ада-иелериниң ындыызы-биле ажы-төлү база ажылгыр-кежээ болдур ийин. Школавыс көдээ ажылагый угланыышкынныг болгаш, өөреникчилеривис февраль айдан эгелээш-ле школа теплицазынга рассадаларны тарып, өстүрүп кириптер. Оон суму чагыргазының биске аңгылап берген шөлүнге морковь, капуста, свекла дээш, өске-даа үнүштер рассадаларын олуртуп, картофельди тарааш, чай дургузунда суггарып, ажаап өстүргеш, кыштадыр чииринге белеткеп алырлар.

Чылдың-на өөреникчилеривис күш-ажыл лагеринге мага хандыр ажылдап, дыштанып чайлаар. 6-7 класстардан эгелээш-ле хөлчок сонуургалдыг эки ажылдап келген Ай-Херел Монгушту, Алдынай

Аныяк башкыларның негелдези: чурттаар оран-сава болгаш аргыжылга айтырыы

Монгушту, Айдың Сундуйну, Аялга Сүлдүмнү, Айрана Боонну, Түмен Салчакты, Борбак-оол Сүлдүмнү, Начын Салчакты база оон-даа өскелерни мактап адап болур. Оларның чамдыктары школаны доозупкан, аңгы-аңгы өөредилге черлеринде улаштыр өөренип турарлар. Күш-ажыл лагеринге ажылдап алган акшазы-биле өөреникчилер боттарынга идик-хепти, өөредилге номнарын, херекселдерин, харын-даа хол телефоннарын садып ап турары биске, башкыларга, ада-иелерге, дыка өөрүнчүг.

Бистиң өөреникчилеривистиң чылдың-на мынчаар эки ажылдап турарын Кызыл кожууннуң Чонну ажылга хаара тудар төвүнүң директору Галина Сатовна Ондар көрүп, билип, бисти үргүлчү деткип, материалдыг дузаны көргүзүп келгенинге аажок өөрүп, четтиргенивисти илередип турар бис.

— Кара-Хаак школазының өөреникчилери сөөлгү чылдарда кожуун, республика чергелиг спортчу маргылдааларга шаңналдыг черлерни удаа-дараа чедип ап турар апарган-дыр. Маңаа хамаарыштыр чүнү чугаалап болурул, Алекмаа Сыгдыковна?

— Кижи бүрүзүнүң кадык болурунга, нииити сайзыралынга эки салдарлыг күш-культура болгаш спортту школага хөгжүдүп, өөреникчилерниң аңаа сонуургалын оттуруп, хаара тударынче улуг кичээнгейни салып турар бис. Школада күш-культураның аныяк башкызы Маргарита Ондар ажылынга сонуургалыг, кызымак, өөреникчилерге шыңгыы негелделиг, бодунуң чедип алган эртемин эки билири-биле спортка ынактарның санын улам көвүдедип, баштайгы түңнелдерни көргүзүп эгелей берген. Чаңгыс бо чылын безин бистиң өөреникчилеривис черниң уг-шиин тыварынга Красноярск крайның Шушунское суурунга база Кызылга эрткен маргылдааларга киришкеш, 2-ги, 3-кү чергениң кубоктарын, дипломнарын чаалап эккелген. Ол биске дыка өөрүнчүг болган, чүге дээрге шаңналдар—Россия чергелиг.

Спортка сонуургалдыг ажы-төлүн ада-иелер боттары база дыка деткиир апарганы өөрүнчүг. Чижээ, чоокта чаа бистиң өөреникчилеривис Шушенское суурга болур маргылдаага киржир дээш орук өртээ төлээр акша тыппайн баарга, ада-иелери оон-моон тыптынып-чегдинип-даа тургаш, кижи бүрүзүнге 5 муң рубльди тып бериптерге, дыка өөрүп турдувус.

Ам июнь айда, шылгалдалар доостурга, бистиң Маргарита Ондар башкывыс шыырак өөреникчилерин—Ай-Херел, Айраана, Айчүрена, Шеңне сугларны алгаш, Томск хоорайга черниң уг-шиин тыварынга Сибирь чергелиг маргылдаага киржиринге белеткенип турар. База-ла бергедээр айтырыывыс — акша айтырыы, кижи санынга 10 муң рубльди кайыын канчап тыварыл?..

— Школа соонда дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринче улаштыр өөренип кирип турар доозукчуларыңар хөй бе, башкы?

— Бо үеде бир эки чүве чүл дээрге, чаңгыс аай күрүне шылгалдазын чедиишкинниг дужаап алырга, кандыг-даа өөредилге черинче кире бээр арга бар апарган. Ынчангаш бо үеде чурттуң аңгы-аңгы хоорайларында дээди болгаш ортумак эртем чедип ап турар доозукчуларывыс дыка хөй: Иркутскиниң медицина академиязында, Новосибирскиниң, Красноярскиниң янзы-бүрү өөредилге черлеринде, Кызылдың күрүне университединде, башкы, уран чүүл колледжтеринде, оон-даа өске черлерде. Оларның аразындан төрүттүнген суурунга катап чедип кээп, дооскан школазынга-даа ажылдаар күзелдиглер тыпты бээр чадавас деп идегеп турар бис.

Чүге дээрге, хемге-сугга кызадып алган турар, күзүн-чазын аргыжар өрүк-чирик үстү бээр суурга өскээртен келген башкыларны ызырындырып алыры дыка берге боордур. Чылдың-на кызып дилеп, чугаалажып тургаш, математика, орус, англи дылдар башкыларын маңаа эккеп алырга, чаңгыс чылда ажылдааш-ла, чоруй баар. Чүге чоруп тур силер деп айтырарга, харыызы чаңгыс боор: шупту чүве мында эки-дир— сууруңар, чонуңар, школаңар эки-дир, ногаа-чимистиг-даа-дыр силер, багай эвес амыдырап-чурттап болур суур-дур, чүгле орук аргыжылгазы болгаш чурттаар бажың айтырыы кончуг берге-дир дээр. Чазын, күзүн Бии-Хемниң суу кештинместеп, орук харылзаазы үстүрге-ле, өөренмээн улустуң сагыш-сеткили муңгарап, моон дүрген-не чоруксай бээр. Чамдык аныяк башкыларны чорутпайн, артып каарын дилеп турувуста-ла, салыптарын ээрежип, ыглажып тургаш, чоруй баар таварылгалар турду. Мынчаар башкылар солчурга, школачыларның өөредилгезинге багай салдарлыг болуру билдингир. Бо чылын база ийи башкывыс чоруур деп барган. Оларның орнунга та кайыын башкылар дилээр чүве... Университет доозуп турар аныяк оолдар, уруглар, бистиң Кара-Хаак школазынга кээп ажылдаарынче силерни чалап тур бис. Кызылдан ырак эвесте турар бо суур-биле дорт харылзажыр арга келир үеде тургустуна бээр—Улуг-Хемни кежилдир база бир көвүрүгнү тудары планда көрдүнген.

— Башкылар чедишпезиниң айтырыы артып турза-даа, школада эки ажылдап чоруур башкылар база бар-ла ыйнаан. Олардан кымнарның аттарын адап, демдеглеп болур силер, Алекмаа Сыгдыковна?

— Бо школага аныяандан эгелеп ажылдааш, хөй чылдарның дургузунда өөреникчилерге быжыг билиглерни берип келген башкыларывысты — Татьяна Петровна Павлованы база Юлия Викторовна Косареваны чоргаарал-биле демдеглеп болур мен. Оларның кызымак ажылының ачызында доозукчуларывыс орус дылга күрүне экзаменнерин чедиишкинниг дужаап турар. Математика башкызы Нина Оруспаевна Күжүгет өөреникчилерин чылдың-на шылгалдаларга эки белеткеп турар. Боду бо школаның доозукчузу, дээди эртем чедип алгаш, чаңгыс черчурттугларының ажы-төлүн өөредип артып калган. Эге школада ажылдап турар бир доозукчувус Римма Николаевна Салчак эң-не быжыг билиглиг класстарны доостуруп келген. Школа директорунуң эртем-шинчилел ажылдарының талазы-биле оралакчызы Салбак Кыргысовна Баа-Хөө маңаа ажылдаа-ла үр болбаан-даа болза, ооң ажылының түңнелдери көстүп келген: башкының удуртулгазы-биле янзы-бүрү олимпиадаларга, конкурстарга киришкен өөреникчилер шаңналдыг черлерни удаа-дараа ээлеп, хүндүлел бижиктерни школага эккеп турар апарган.

Бистиң школавыста тимуржу командалар ажылдап, кырган кижилерге, инвалидтерге дузазын көргүзүп, бажың-балгадын чугайлап, одаар ыяжын чарып белеткеп, өске-даа ажылдарны кылып берип турары база-ла бистиң идепкейлиг башкыларывыстың организакчы ажылының түңнели болур.

— Тодаргай чугааңар дээш четтирдим, башкы.

Хенче-Кара МОНГУШ
чугаалашкан.

Кара-Хаак ортумак школазының директору А.С.МОНГУШ бо чылгы доозукчуларынга байыр чедирип тур.

Кижилер аразында кижи

БУЯННЫГЛАР КӨВЕЙ-ЛЕ БОЛЗУНАМ

берт Дермеевич Доржуну республика төвү Кызыл хоорайда база ем, Тере-Хөл кожууннарда чон аажок билир апарган. Ол бедик албан-лдарга албан ажылын кылып, сайыттап, депутаттап-даа чораан. Эң тыя Кызыл хоорайда билдингир сайгарлыкчыларның бирээзи. Рынок мииказының амыдыралчы негелдезин езугаар сагынгыр-тывынгыр лга ажылының уран аргаларын өөренип ап, акша-хөреңгини канчаар дап ап болурунуң оруун тып, ол үүле-херектиң хыын тыва бергеннер-аза бирээзи деп бодаар кижи мен.

-ла херек, Роберт Дермеевич-биле ан-даа мен, Самагалдайның хүндү-елериниң бирээзи болур ооң ада-таныжар, харын-даа аал-оранынга өрежип чоруур кижи мен. Оглунуң екке бичии чажындан-на туралыг, ээ болурун ада-иези өөредип, рып чораан болбайн аан, ону хоо-ы кижи болгаш, эскерип чоруур-

ың арга-арыг ажыл-агый албанынга арда үре-түңнелдиг ажылдап чо-Тыва Республиканың алдарлыг ызы» атты Тываның ыяш ажыл-ының юбилейлиг чылында шаңнал алган Дерме Чигеевич Доржунуң аш, адазының изин базып, соон сал-Кемниң ыяш ажыл-агый албаны че-ш-ажылчы амыдыралының эге ба-Роберт Дермеевичиниң эгелээнин ыңнаан кижи мен.

т Доржунуң кээргээчел, дузааргак н эштеринден дыңнадым. Самагал-ы өөренип чораан эш-өөрлеринге, ассчыларынга, оларның төрелде-териалдыг, моралдыг деткимчени ргүзүп чоруур кижи болду.

алдар аргыжылгазының Самагал-кзалынга хөй чылдарда ажылдап л ам бистиң аравыста чок) Алек-оянның уруу Соян Айна Ендановна ээр чорду: «Хабаровск хоорайга баны эрттирип тургаш, чаңгыс оглу вынга таварышкаш чок апаарга, ермеевич меңээ материалдыг дет-ргүзүп, 10 муң рубльди берди, аажок ен».

т Доржунуң чаңгысклассчызының Кыстай Баазаң: «Дуңмавыс Толя оржоктаны бээрге, Роберт чаңгыс-эш-өөрүн эвилелдеп алгаш, ону жээринге акша-хөреңгини берип, дыка-ла дузазын көргүскенин утпайн чор бис». Роберт Доржунуң чаңгысклассчызы чораан Ирина Кара-оолдуң дуңмазы төп библиотекада ажылдап турар Чойгана: «Угбавыс Ирина садыгжылап, райпога ажылдап чораан кижи. Үр аарааш, чок апаарга, ону ажаап-тежээринге Роберт Дермеевич чаңгысклассчы эш-өөрү-биле аажок дузалашкан, ажыл-ижи чымыштыг, чай чок-даа боорга, боду албан-биле Самагалдайга кээп, акша-көпеэн-даа берген кижи. Ол дээрге 2011 чылдың февраль 12-де болган чүве».

Ол ышкаш Тес-Хемниң ыяш ажыл-агыйын даргалап чораан Артем Бегзини, Суг-Бажында аарыг-аржыктан чок болган Шоолайларның төрел-дөргүлүн, чаңгысклассчызы Күдерек Валяның акызын ажаарынга, соолгу оруунче үдээринге Роберт Дермеевич Доржу материалдыг деткимчезин көргүскенин чон чугаалажып турар чорду. Өске-даа эш-өөрүнге, чаңгысклассчыларынга аан. Чүгле ол эвес, автоаварияга таварышкан улустуң төрел-дөргүлүнге-даа дузалажып чоруур.

Кызыл хоорайда болуп турар спорт, культура талазы-биле хемчеглерге, марафоннарга доктаамал киржип, херек апарганда, деткикчилеп шаг болган. Мээң дыңнааным адазының төрээн чери—Кунгуртугга субурган тударының марафонунга, Кызылда элээди оолдарның спорт школазының капитал септелгезинге-даа база акшаны берип, материалдыг дузазын көргүскенин дыңнап чор мен. Чүгле дыңнаанымның кезек чамдыызын бижидим. Ынчангаш кожуунувус солунун дамчыштыр чаңгысклассчы эш-өөрүнүң төрел-дөргүлү, ада-иези Роберттиң ада-иезинге өөрүп четтирип чоруурунуң сөстерин «Самагалдай» солунга кысказы-биле база чырыткан кижи мен. Роберт Доржу ышкаш буянныглар көвей-ле болзунам.

Дайынчы ДАМБА-ХУУРАК.

Тес-Хем кожуун.

Бай-Тайга кожууннуң 70 чылынга

ЧОНУ УТПААН

Кожууннуң юбилейин чедиишкиннерлиг уткуур дээш бай-тайгажылар бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдаан. Кожууннуң эрткен оруу байлак дуржулгалыг удуртукчуларның ачызында үе-чада аайы-биле бурунгаар хөгжүп келген. Дыка хөй удуртукчуларның чырык овур-хевири чоннуң сагыш-сеткилинде уттундурбас болуп арткан. Ындыг кижилерниң бирээзиниң дугайында бо чүүлүмге бижип көрейн.

Иргит Успунович Успун 1977-1980 чылдарда Бай-Тайга райкүүскомунуң даргазынга ажылдап чораан. Мен «Мурнакчы» колхозтуң комсомол комитединиң секретары турар үемде ол СЭКП Бай-Тайга райкомунуң 2-ги секретарынга ажылдап келген. Ынчангаш ону таныыр, билир мен.

Ол 1942 чылда Бай-Тайганың Кара-Хөлге малчын арат Иргит Дембирелович Успуннуң өг-бүлезинге төрүттүнген. Тээли ортумак школазын 1960 чыда дооскан. Күш-ажылчы базымын «Тыва даг-дүгү» комбинадынга дашчы мергежил-биле эгелээн. Совет Армияның шериг албанын Туркмен ССР-ниң Тахта-Базар хоорайга эрттиргеш, Барыын-Хемчик кожууннуң Кызыл-Мажалык суурга коммунал ажыл-агый эргелелинге удуртукчулап, «Шекпээр» совхозка партком секретарынга ажылдавышаан, 1967-1971 чылдарда Новосибирскиде партияның дээди школазын дооскан. Ооң соонда Мөңгүн-Тайга партия райкомунуң 2-ги секретарынга ажылдап турда, Бай-Тайгаже чоруткан.

Иргит Успунович партияның область комитединиң дааскаңы бүгү албан-дужаалдарга ажылдап чораан үелеринде бедик харыысалгалыын көргүзүп, бүгү күжүн, билиин чонунга берип чораан. 1977-1987 чылдарда ол улус депутаттарының Бай-Тайга болгаш Тес-Хем райкүүскомнарын даргалаан. Бодунга болгаш ажылынга бедик харыысалгалыг, кижилерге сагыш човангыр удуртукчу чораан. Чоннуң негелдезинге кончуг кичээнгейлиг чоруу-биле хүндүткелди чаалап ап чораан.

Успуннарның өг-бүлези беш ажы-төлдүг. Өөнүң ишти Чечек Даваадаевна Успун— ТР-ниң кадык камгалалының алдарлыг ажылдакчызы, дээди категорияның эмчи сестразы. Амгы үеде республиканың өкпе аарыгларынга удур диспансериниң эмчи сестразы. Оларның ажы-төлү ада-иезин дөзеп, амыдыралга туруштуг, шиитпирлиг, эртем-билиглиг кижилер болган. Улуг оглу Леонид Успун, оон бичези Иван Успун —юристер, үш дугаары Маадыр Успун— ТР-ниң Дээди Хуралының (парламентизиниң) даргазының дузалакчызы, Мерген Успун — эксперт-криминалист, уруу Людмила Успун — Кызыл кожууннуң истелге комитединиң улуг истекчизи. Ол Тываның күрүне университединин бо чылын доозар, школаны мөңгүн медаль-биле дооскан. Успун деп фамилиязынга төлептиг болуп, ажы-төлү адазының адын сыкпайн чорууру өөрүнчүг.

И.У.Успунну 1987 чылда Өвүр райкүүскомунуң даргазы кылдыр томуйлаан. Аңаа ол амыдыралының сөөлгү хүннеринге чедир ажылдаан. Ол партияның XXI Область конференциязынга, СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнүнүң кандидадынга соңгудуп чораан. Ол В.И.Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылы юбилейлиг медальдың эдилекчизи, хөй-хөй хүндүлүг бижиктер-биле шаңнаткан.

Иргит Успуновичиниң чырык черге амыдыралы кыска болган-даа бол, ооң шынчы эжи, быжыг туруштуг ие Чечек Давааевна ажы-төлүн эртем-билигге чедирип, ачазының күзел-бодалдарын боттандырган. Өг-бүлениң херээжен ээзиниң деткимчези эвес болза, удуртукчу кижи кожуун бүрүзүн эргий көжүп, партияның даалгаларын эки күүседир арга чок болуру билдингир. Ынчангаш уругларының адазының чедиишкинниг ажыл-ижиниң дөзү авазының кызымаккайында дээрзи чугаажок. «Ачавыс ажыл-херектеривисти хайгаарап көрүп чоруур, арга-сүмезин-даа кадып, айтып берип турар ышкаш. Ачавыс ынчангаш биске дириг хевээр»—деп, оолдары чугаалаар. «Кайы-даа кожууннарга ажылдап чорааш, дузалал ажыл-агыйын, мал-маганны өстүрүп чордувус. Ачавыс аңнаарынга, балыктаарынга, эң ылаңгыя Хемчиктиң мөөгүзүн чыып, дузаарынга дыка ынак чораан» — деп, өөнүң ишти сеткил ханыышкын-биле сактып чугаалаар. Өвүр кожуунга ажылдап тургаш, Хөндергейге картофель тарыырын организастап турган. Агаар-бойдузу шириин Өвүр чону оон багай эвес дүжүттү ап турган. Эки амыдырал дээш ооң кылып чораан өске-даа көскү ажылдары хөй дээрзин чону утпаан.

Светлана САМБЫЙ-ООЛ.

Бай-Тайга кожуун.

Моол хүреш

ӨВҮР ООЛДАРЫ ШҮҮЛГЕН

юль 16-да Кызылга Совет Тываның 5 чылы аттыг ионга моол хүреш болган. Аңаа 85 килограммга р 64 база 85 килограммдан аар деңзилиг 32 мөге ун шенешкен. Удавас болур делегейниң көшкүн арның хүрежинге киржир шыырак мөгелерни ири-биле бо маргылдааны организастаан.

чүве чүл дээрге, моол хүрүмүн езугаар мөге даяболур, дорт-даяктап алхүрежир. Тыва хүреш бол-ле даяныптарга безин океп санаар болгай. Ынчанкпаан мөгелерге болгаш ерге безин эгезинде чикг болду. Октаарга, ийи хоып алган дүжүп бербейн, дарга, ындыг хүреш көрүп лускa каттырынчыг апаар

үн чоннарның хүрежи бирарында Моолга болуп үве-дир. Ийи дугаарында лын Бурятияга болган. Бо ва Республикага ол болуп нчангаш мөгелер, тренераш бүгү организакчылар а улуг белеткел ажылын турар.

үрешке 2 Арзылаң мөге Монгуш, Сайын-Белек Начын мөге (Начын Монам Соян, Седен-оол Ким, р Хуурак) киржип, чараш е көрүкчүлерни өөрткен. лограммдан аар деңзилиг иң хүрежинге 16 мөге арткан турда, билдинмес аныяк мөге Айдың Очуржап Арзылаң мөге Сайын-Белек Түлүштү октап каан. Билдинип келгени-биле Омск хоорайда өөренип турар студент оолдур. Аныяктар хүрежинге шүглүп, «Ока» автомашина-биле шаңнадып чораан Александр Хууракты Каа-Хем кожуундан аныяк мөге Кызыл-Кат Кенден октап кагды. Арзылаң мөге Маадыр Монгушту Начын мөге Ай-Демир Монгуш ойтур базып каан. Начын Монгушту ат-сураа билдингир апарган шыырак дээн аныяк мөгелеривистиң бирээзи Аңгыр Куулар октаан.

Түңнелинде дөрт мөге арткан: Айдың Очуржап, Аңгыр Куулар, Ай-Демир Монгуш, Кызыл-Кат Кенден. Очуржапты Аңгыр Куулар, Ай-Демирни Кызыл-Кат Кенден октаан.

Ийи мөге арткан: Аңгыр Куулар биле Кызыл-Кат Кенден. Аңгыр Куулар ынак аргазын ажыглап, катай хаккаш, удурланыкчызын октааш, шүүлген.

85 килограммга чедир деңзилиг мөгелерниң хүрежи кончуг шалыпкын болгаш дыка солун болган. Ады билдинмес аныяк мөгелер хүреш санында немежип көстүп кээп турары өөрүнчүг. Ылаңгыя Адис Шоолай (Алдыы-Шынаа), Саян Лойгу (Эрзин) олар онагларын саат чокка октап, көрүкчүлерниң сонуургалын дораан чаалап алган. Өвүрден Алдын-Сай деп кончуг чараш хүрештиг аныяк мөгевисти Адис Шоолай октап кааптар орта, ооң хүрежин кичээнгейлиг көрүп эгеледивис. Шынап-ла, удаткан чок ол Күзечи Кууларны база октап каапкаш, сес мөгениң аразынче кирди.

Сес мөге артканда Омак Кара-Салды Отчугаш Тежит октаан.

Спорт мастерлери Улуг-Хемден Буян Бурбучук биле Өвүрден Андрей Монгуш таварышкан. Күш-шыдалы деӊ ийи мөге удур-дедир бутташкан соонда, деңге дүшкен. Догааш болган деп шииткекчилер чарлаан соонда, ийи мөгени катап салырга, Андрей Монгуш тиилеп кагды.

Түңнелинде ийи мөге арткан: Андрей Монгуш биле Адис Шоолай. Андрей Монгуш буттаар арганы ажыглааш, хензиг-ле черден мурнай октааш, шүүлген. Июль 16-да болуп эрткен хүрешке ийи Өвүр оолдары —Аңгыр Куулар биле Андрей Монгуш шүүлген. Тиилекчилерге хүндүлүг бижиктерни болгаш акша шаңналдарын тывыскан.

Светлана БАЛЧЫР.

Чуларлап каан идиктерлиг, Чушкуузунда кежегелиг Содак-шудан сыңмыспастаан, Чоргаар мөге-чурту – Тыва (Шончалай ОНДАРНЫҢ «Тыва» деп шүлүүнден)

Онаг манап...

Ренат САНГЫ-БАДРАНЫҢ тырттырган чуруктары.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛДАР

Тыва Республиканың Чазааның 2009 чылдың май 21-де №210 доктаалынга өскерилгелер кииреринин дугайында

2011 чылдың апрель 28 №271 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Чазааның 2009 чылдың май 21-де "Биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чорукту деткиир айтырыглар талазы-биле Тыва Республиканың албан черлериниң аразында конкурс комиссиязының дугайында" №210 доктаалынга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) Биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чорукту деткиир айтырыглар талазы-биле Тыва Республиканың албан черлериниң аразында конкурс комиссиязының (моон ыңай -комиссия) составында:

а) Комиссияның кежигүнүнге киирер:

Л.В.Трусова — Тыва Республиканың экономика сайыды, даргазы;

Д.Б.Ондар — Тыва Республиканың экономика сайыдының оралакчызы, дарганың оралакчызы;

М.М.Бадыргы — Тыва Республиканың культура сайыдының оралакчызы;

Э.Э.Дагба-Лама — Тыва Республиканың сайгарлыкчы чорукту деткиир фондунуң директору;

У.Б.Монгуш — Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламент) сайгарлыкчы чорук болгаш туризм талазы-биле комитединиң даргазы;

О.Д. Натсак — Тыва Республиканың өөредилге болгаш эртем сайыдының бирги оралакчызы;

С.М.Оюн — Тыва Республиканың көдээ ажыл-агый болгаш аъш-чем сайыдының оралакчызы;

В.С. Чаж-оол — Тыва Республиканың Чурттакчы чонну ажылга хаара тудар күрүне албан черинин агентилелиниң директору;

А.В.Чооду — Тыва Республиканың Экономика ямызының сайгарлыкчы чорукту сайзырадыр талазы-биле департаментизиниң начальниги;

б) Комиссия кежигүнүнден үндүрер:

А.К.Артына, У.А.Кюрю, А.С.Ооржак, М.В.Сайнит, И.П.Самойленко, С.И.Тен, А-М.А.Ховалыг, А.М.Юй;

в) Ш.К.Кууларның албан-дужаалының адын "Тыва Республиканың Экономика ямызының сайгарлыкчы чорукту сайзырадыр талазы-биле департаментизиниң сайгарлыкчы чорук килдизиниң кол специализи" деп эде адаар;

2) Биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чорукту деткиир айтырыглар талазы-биле Тыва Республиканың албан черлериниң аразында конкурс комиссиязының дүрүмүнде:

а) 3.4 пунктуда "Тыва Республиканың сайгарлыкчы чорукту сайзырадыр талазы-биле агентилел-биле" деп сөстерни "Тыва Республиканың сайгарлыкчы чорукту сайзырадыр адырның ажыл-чорудулгазын күүседир органы-биле" деп сөстер-биле солуур.

б) 13 пунктуда "Тыва Республиканың сайгарлыкчы чорукту сайзырадыр талазы-биле агентилели" деп сөстерни "Тыва Республиканың сайгарлыкчы чорукту сайзырадыр адырның ажыл-чорудулгазын күүседир органы" деп сөстер-биле солуур.

2. Бо доктаалды "Тувинская правда" болгаш "Шын" солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчызы С.ТЕН.

Тыва Республиканың Чазааның 2009 чылдың февраль 22-де №286 доктаалынга өскерилгелер кииреринин дугайында

2011 чылдың апрель 28 №284 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың **доктаадыры болза:**

1.Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың февраль 22-де "Тыва Республиканың Чазааның Даргазының техниктиг болгаш каасталга, эт-херексел кылырының уран чүүлүнүң талазы-биле салым-чаянныг аныяктарга шаңнал тыпсыр албанының дугайында" №286 доктаалынга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) доктаалдың 3 пунктузунда "Өөредилге ямызы" деп сөстерниң ортузунга "болгаш эртем" деп сөстерни немээр;

2) техниктиг болгаш каасталга, эт-херексел кылырының уран чүүлүнүң талазы-биле салым-чаянныг аныяктарга, школачы болгаш школа назыны четпээн уругларга Тыва Республиканың Чазааның Даргазының шаңналының дугайында дүрүмде:

а) 3 пунктуда "эге профессионал өөредилге талазы-биле агентилел" деп сөстерни "Өөредилге болгаш эртем ямызы" деп сөстер-биле солуур.

б) 6 пунктунуң ийиги абзазын дараазында эдилге-биле бижиир:

комиссияның шиитпири комиссия кежигүннериниң ат салганы протоколу-биле долдурттунар. Комиссияның ындыг шиитпириниң үндезининге Тыва Республиканың Чазааның техниктиг, каасталга, эт-херексел кылырының уран чүүлүнүң адырынга Тыва Республиканың Чазааның Даргазының шаңналын тыпсырының дугайында доктаалын үндүрер.";

в) 9 пунктуда "Өөредилге ямызынга" деп сөстерниң ортузунга "болгаш эртем", "Өөредилге ямызы-биле" деп сөстерниң ортузунга "болгаш эртем" деп сөстерни киирер;

3) 3 пунктуда техниктиг болгаш каасталга, эт-херексел кылырының уран чүүлүнүң талазы-биле салым-чаянныг аныяктарга, школачы болгаш школа назыны четпес уругларга Тыва Республиканың Чазааның Даргазының шаңналын тыпсырының талазы-биле комиссия дугайында дүрүмде "7" деп саны "9" деп сан-биле солуур;

4) Тыва Республиканың Чазааның Даргазының техниктиг болгаш каасталга, эт-херексел кылырының уран чүүлүнүң талазы-биле салым-чаянныг аныяктарга, школачы болгаш школа назыны четпес уругларга шаңнал тыпсырының талазы-биле комиссия составын дараазында эдилге-биле бижиир:

техниктиг болгаш каасталга, эт-херексел
кылырының уран чүүлүнүң талазы-биле
салым-чаянныг аныяктарга, школачы
болгаш школа назыны четпес уругларга
Тыва Республиканың Чазааның
Даргазының шаңналын тыпсыр талазы-биле
комиссияның
СОСТАВЫ

А.П.Потапова — Тыва Республиканың өөредилге болгаш эртем сайыды, даргазы;

О.Д.Натсак — Тыва Республиканың өөредилге болгаш эртем сайыдының бирги оралакчызы, оралакчызы;

С.В.Монгуш — Тыва Республиканың Өөредилге болгаш эртем ямызының килдис начальниги, секретарь;

М.М.Бадыргы — Тыва Республиканың Культура ямызының оралакчызы;

А.С.Намзырай — республиканың "Салгал" нииити уруглар организациязының удуртукчузу (дугуржулга езугаар);

У.С.Ондар — Тыва Республиканың аныяктар болгаш спорт талазы-биле сайыды;

А.Ш.Сүктер — "Республиканың улусчу чогаадылга болгаш дыштанылга төвү" күрүне албан чериниң директору;

Р.Х.Уржук — Тыва Республиканың Чурукчулар эвилелиниң даргазы (дугуржулга езугаар);

А.С.Шоюн — "Сылдысчыгаш" солуннуң кол редакторy".

2. Бо доктаалды "Тувинская правда" болгаш "Шын" солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың судтарының квалификация доктаадыр коллегиязынга хөй-нииити төлээлериниң кандидатураларын баш бурунгаар көөр талазы-биле конкурс комиссиязының кежигүннериниң дугайында

2011 чылдың июль 1 №421 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың 2002 чылдың декабрь 6-да "Тыва Республиканың судтарының квалификация коллегиязынга хөй-нииити төлээлекчилериниң дугайында" №79 УХ-1 хоойлузунга дүүштүр Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың судтарының квалификация доктаадыр коллегиязынга хөй-нииити төлээлекчилериниң кандидатураларын баш бурунгаар көөр талазы-биле конкурс комиссиязының кежигүннеринге томуйлаары болза:

А.М.Монгал — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы — Чазак Даргазының Канцеляриязының болгаш Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының удуртукчузу;

Ш.Ч.Монгуш — Тыва Респуб
юстиция херектериниң талазы-бил

А.И.Очур — Тыва Республика
Хуралында (парламентиде) Тыв
ликаның Чазааның Даргазын
эргелиг төлээзи;

2. Бо доктаалды "Тувинская
болгаш "Шын" солуннарга парла

Тыва Республиканың Чазаан
зының оралакчызы А.ДАМБА-

Тыва Республиканың Чазааның 2008 чылдың июль 3-те доктаалын күжүн чидирген деп санаарының дугай

2011 чылдың июль 1 №422 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Чазааның 2008 чылдың июль 3-те "Тыва Республиканың республика бюджединден акшаландырып турары Тыва Республиканың албан черлеринге төлевирлиг ачы-дуза чедирилгезиниң хандырылгазының болгаш ооң сайгарылгазындан алдынган акша-хөреңгини чар
ның чурумунуң дугайында Дүрүмн
рының дугайында" №420 доктаал
чидирген деп санаар.

2. Бо доктаалды "Тувинская
болгаш "Шын" солуннарга парла

Тыва Республиканың Чазаан
зының оралакчызы А.ДАМБА-Х

Тыва Республиканың Саң-хөө ямызының дугайын Дүрүмге өскерилгелер кииреринин дугайында

2011 чылдың июль 1 №423 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1.Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың май 14-те № 595 доктаалы-биле Тыва Республиканың Саң-хөө ямызының дугайында бадылаттынган Дүрүмге дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 2 пунктуда "Тыва Республиканың Улуг Хуралы" деп сөстерни "Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи)" деп сөстер-биле солуур.

2) 5.53 пунктуну күжүн чидирген деп санаар.

3) 6.3 пунктуда "база административтиг" деп сөстерни ап кааптар;

4) 7.1 пунктуда "Тыва Республиканың Чазааның Даргазы" деп сөстерни "Т
публиканың Чазааның Даргазы — Б
деп сөстер-биле солуур, "Тыва Р
каның Улуг Хуралының Хоойлужуд
тазы" деп сөстерни "Тыва Респуб
Дээди Хуралы (парламентизи)" де
биле солуур;

5) 7.8 пунктуда "Тыва Республика
хөө сайыдының дужаалы-биле" де
ни "Тыва Республиканың доктаалы
сөстер-биле солуур.

2. Бо доктаалды "Тувинская
болгаш "Шын" солуннарга парла

Тыва Республиканың Чазааның
зының оралакчызы А.ДАМБА-Х

Тыва Республиканың Чазааның 2006 чылдың март 27 №360 доктаалынга өскерилгелер кииреринин дугай

2011 чылдың июль 1 №424 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Чазааның 2006 чылдың март 27-де "Республиканың бүдүрүлге болгаш хереглелдиң кадастрының артынчыларын аайлап чорударының Чурумунуң дугайында" № 360 доктаалынга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) доктаалдың киирилде кезээнде "(2005 чылдың декабрь 31-де №199-ФХ Федералдыг хоойлузунуң эдилгезинде)" деп сөстерни ап кааптар;

2) доктаалдың 2 пунктузунда "Тыва Республиканың Бойдус ажыглалының ямызы" деп сөстерни "Тыва Республиканың Бойдус курлавырларының болгаш экология ямызы" деп сөстер-биле солуур;

3) доктаалдың 3 пунктузунда "Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының экономика, саң-хөө болгаш адырлар хөгжүлдезиниң талазы-биле эргелели" деп сөстерни "Чазак Даргазының Канцеляриязының болгаш Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының экономиктиг хөгжүлде эргелели" деп сөстер-биле солуур;

4) Республиканың бүдүрүлге
хереглелдиң кадастрының артын
аайлап чорударының Чурумунда:

а) I кезектиң 1.6 пунктузунда "Т
публиканың Бойдус ажыглалының
деп сөстерни "Тыва Республиканы
курлавырларының болгаш эколог
зы", "Тыва Республиканың Тудуг,
оран-сава болгаш коммунал аж
ямызы" деп сөстерни "Тудуг бол
мунал ажыл-агый чаартылгазының
деп сөстер-биле солуур;

5) Республика бүдүрүлге болга
лелдиң кадастрының артынчылар
дарының Чурумунга № 4 капсыр
"Тыва Республиканың Бойдус ажыг
ямызы" деп сөстерни "Тыва Респуб
Бойдус курлавырларының болгаш
ямызы" деп сөстер-биле солуур.

2. Бо доктаалды "Тувинская
болгаш "Шын" солуннарга парлаар

Тыва Республиканың Чазааның
зының оралакчызы А.ДАМБА-ХУ

Тыва Республиканың Чазааның 2010 чылдың февраль №41 доктаалынга өскерилгелер кииреринин дугайы

2011 чылдың апрель 28 №269 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Чазааның 2010 чылдың февраль 11-де № 41 "Тыва Республиканың күрүнениң хуу өнчү-хөреңгизиниң капиталдыг тудуг объектилеринге бюджет инвестицияларын Тыва Республиканың бюджет албан черлериниң болгаш республиканың күрүне унитарлыг бүдүрүлгелериниң кол өнчү-хөреңгизинге капитал салыышкыннар хевиринге боттандырар талазы-биле Дүрүмүн бадылаарының дугайында" доктаалынга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) доктаалда:

"республиканың бюджет" деп сөстерни "күрүнениң бюджет" деп сөстер-биле солуур, "албан черлери болгаш" деп сөстерниң соонда "республиканың" деп сөстү ап кааптар;

1 пунктуда "республиканың бюдж
сөстерин "күрүнениң бюджет" деп
биле солуур, "албан черлери болг
сөстерниң соонда "республикан
сөстү ап кааптар;

2) Тыва Республиканың күрүне
өнчү-хөреңгизиниң капиталдыг туд
тилеринге бюджет инвестициялар
Республиканың бюджет албан чер
болгаш республиканың күрүне ун
бүдүрүлгелериниң кол өнчү-хөрең
капитал салыышкыннар хевиринге
дырар талазы-биле Дүрүмде:

3 пунктунуң ийиги абзазында
Республиканың Тудуг, чурттаар ор
болгаш коммунал ажыл-агый ямы
сөстерни "архитектура, хоорай туду
чурттаар оран-сава болгаш коммуна

азы-биле күрүне политиказының
рылгазын болгаш нормативтиг
ының таарыштырылгазын чорудар
эрге-чагырганың органы (моон
секчи эрге-чагырганың органы
еп сөстер-биле солуур;
ктузунда "Тыва Республиканың
ттаар оран-сава болгаш коммунал
й ямызы" деп сөстерни "күүсекчи
рганың органы" деп сөстер-биле
солуур;

16 пунктуда "Тыва Республиканың Тудуг, чурттаар оран-сава болгаш коммунал ажылагый ямызы" деп сөстерни "күүсекчи эрге-чагырганың органы" деп сөстер-биле солуур;

2. Бо доктаалды "Тувинская правда" болгаш "Шын" солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчызы С.ТЕН.

еспубликаның Чазааның 2006 чылдың май 18-те №642 октаалынга өскерилгелер кииреринң дугайында

2011 чылдың апрель 28 №275 Кызыл хоорай

Республиканың 2010 чылдың де-
е №230 "Тыва Республиканың күү-
е-чагырга органнарының тургузуу-
ында" Тыва Республиканың Чазаа-
азының дужаалынга дүүштүр Тыва
иканың Чазааның **доктаадыры**

а Республиканың Чазааның 2006
май 18-те №642 "Өөредилге ады-
ва Республиканың Чазааның Дар-
шаңналдар болгаш грантылар тала-
албан чериниң дугайында" доктаа-
раазында өскерилгелерни киирер:
нновациялыг өөредилге програм-
болгаш амгы үениң технология-
за проектилерин идепкейлиг сай-
турар өөредилге черлериниң тер-
лдакчыларынга Тыва Республика-
к Даргазының шаңналдарын тып-
дугайында Дүрүмде:
пунктуда ", эртем болгаш аныяктар
азының" деп сөстерни "болгаш
еп сөстер-биле солуур;
пунктуда ", эртем болгаш аныяктар
азының" деп сөстерни "болгаш
еп сөстер-биле солуур;
а Республиканың Чазааның Дарга-
аңналдарын салым-чаяанныг аныяк-
лгаш школачыларга тыпсырының
а Дүрүмде:
пунктуда ", эртем болгаш аныяктар
азының" деп сөстерни "болгаш
еп сөстер-биле солуур;
пунктуда ", эртем болгаш аныяктар
азының" деп сөстерни "болгаш

эртем" деп сөстер-биле солуур;

3) 3 кезекте Тыва Республиканың Чазааның Даргазының шаңналдарын салым-чаяанныг аныяктарга болгаш школачыларга тыпсыр талазы-биле Дүрүмде ", эртем болгаш аныяктар политиказының" деп сөстерни "болгаш эртем" деп сөстер-биле солуур;

4) Тыва Республиканың Чазааның Даргазының шаңналдарын эң-не эки класс (бөлүктер) удуртукчуларынга тыпсырының дугайында Дүрүмде:

а) 3.2 пунктуда ", эртем болгаш аныяктар политиказының" деп сөстерни "болгаш эртем" деп сөстер-биле солуур;

б) 4.1 пунктуда ", эртем болгаш аныяктар политиказының" деп сөстерни "болгаш эртем" деп сөстер-биле солуур;

5) Тыва Республиканың Чазааның чанында Тыва Республиканың Чазааның Даргазының шаңналдар болгаш грантыларын өөредилге адырынга тыпсыр конкурс комиссиязының дугайында Дүрүмде:

а) 6 пунктуда ", эртем болгаш аныяктар политиказының" деп сөстерни "болгаш эртем" деп сөстер-биле солуур;

б) 10 пунктуда ", эртем болгаш аныяктар политиказының" деп сөстерни "болгаш эртем" деп сөстер-биле солуур;

6) Тыва Республиканың Чазааның чанында Тыва Республиканың Чазааның Даргазының шаңналдар болгаш грантыларын өөредилге адырынга тыпсыр конкурс комиссиязының составын дараазында эдилге-биле бижиир:

ыва Республиканың Чазааның чанында Тыва Республиканың Чазааның ының шаңналдар болгаш грантыларын өөредилге адырынга тыпсыр конкурс комиссиязының СОСТАВЫ

Потапова — Тыва Республиканың
ге болгаш эртем сайыды, даргазы;
Натсак — Тыва Республиканың
ге болгаш эртем сайыдының бирги
ызы, секретарь;
Назарова — Тыва Республиканың
Даргазының чөвүлекчизи;
Канкова — "Тыва Республиканың
ге болгаш эртем ямызының өөре-
нарын үнелээр институду" күрүне
ериниң директору;
Монгуш — Тыва Республиканың
ге болгаш эртем яамызының кадр-
белеткээр болгаш билиин бедидер
күрүне институдунуң директору;
Ондар — "Тываның күрүне универ-
федералдыг күрүнениң дээди про-
ал өөредилге чериниң ректору
лга езугаар);
Ондар — Тыва Республиканың
р херектериниң болгаш спорт
иле сайыды;
Оржак — Тыва Республиканың
ге болгаш эртем яамызының эртем,

кадрлар белеткели болгаш "Өөредилге" национал төлевилелиниң боттандырылгазының эргелелиниң начальниги;

Н.О.Охемчик — Россия Федерациязының Тыва Республикада эртеминиң болгаш улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының профэвилелиниң регионалдыг салбырының даргазы;

Т.Н.Тогочакова — Тыва Республиканың өөредилге болгаш эртем сайыдының оралакчызы;

А.С.Шаалы — Тыва Республиканың Өөредилге болгаш эртем яамызының "Национал школа сайзыралының институду" күрүне эртем албан чериниң директору;

Н.В.Шмелева — Тыва Республиканың Өөредилге болгаш эртем яамызының эртем, кадрлар белеткели болгаш "Өөредилге" национал төлевилелин боттандырар эргелелдиң килдис начальниги;

2. Бо доктаалды "Тувинская правда" болгаш "Шын" солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчызы С.ТЕН.

ва Республиканың Чазааның чамдык доктаалдарын күжүн чидирген деп көргениниң дугайында

2011 чылдың апрель 28 №280 Кызыл хоорай

Республиканың Чазааның **док-**
болза:
күн чидирген деп санап көөр:
Республиканың Чазааның 2009
июль 27-де №364 "Тыва Республи-
еспублика бюджединиң акша-хөрең-
еспубликаның хуу өнчүзүнге хамаар-
ериалдыг өртек үнелиг чүүлдерин
рда хоойлу-дүрүм сагылгазының
иле хыналданы боттандырар Тыва
иканың саң-хөө-бюджет хайгаара-
бананың күрүне албан-хүлээлгезин
р талазы-биле эрге-чагырганың
кан чурумунга өскерилгелер кии-
дугайында" доктаалы;
Республиканың Чазааның 2009 чыл-
абрь 29-та №651 "Тыва Республика-
публика бюджединиң акша-хөрең-
республиканың хуу өнчүзүнге
ыр материалдыг өртек үнелиг чүүл-
жыглаарда хоойлу-дүрүм сагыл-
талазы-биле хыналданы боттанды-

рар Тыва Республиканың саң-хөө-бюджет хайгааралының албанының күрүне албан-хүлээлгезин күүседир талазы-биле эрге-чагырганың доктаатткан чурумунга өскерилгелер кииреринң дугайында" доктаалы;

Тыва Республиканың Чазааның 2010 чылдың июнь 17-де №265 "Тыва Республиканың республика бюджединиң акша-хөреңгизин, республиканың хуу өнчүзүнге хамааржыр материалдыг өртек-үнелиг чүүлдерин ажыглаарда хоойлу-дүрүм сагылгазының талазы-биле хыналданы боттандырар Тыва Республиканың саң-хөө-бюджет хайгааралының албанының күрүне албан-хүлээлгезин күүседир талазы-биле эрге-чагырганың доктааткан чурумунга өскерилгелер кииреринң дугайында" доктаалы.

2. Бо доктаалды "Тувинская правда" болгаш "Шын" солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчызы С.ТЕН.

Тыва Республиканың Экономика яамызының коллегия составын бадылаарының дугайында

2011 чылдың май 30 № 341 Кызыл хоорай

2003 чылдың декабрь 31-де хүлээп алган "Тыва Республиканың Чазааның дугайында" № 95 УХ-І Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң 12 чүүлү-биле Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Саналдап киирген Тыва Республиканың Экономика яамызының коллегия составын бадылаар.

2. Күжүн чидирген деп санаары болза:

Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың июль 12де "Тыва Республиканың Экономика яамызының коллегия составын бадылаарының дугайында" № 729 доктаалын;

Тыва Республиканың Чазааның 2008 чылдың сентябрь 25-те "Тыва Республиканың Экономика яамызының коллегия составынга өскерилгелер кииреринң дугайында" № 542 доктаалын.

3. Бо доктаалды "Тувинская правда" болгаш "Шын" солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы А. ДАМБА-ХУУРАК.

Тыва Республиканың Чазааның 2011 чылдың май 30-де № 341 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республиканың Экономика яамызының

СОСТАВЫ

Л.В. Трусова — Тыва Республиканың экономика сайыды, даргазы;

А.К. Артына — Тыва Республиканың экономика сайыдының бирги оралакчызы, даргазының орлакчызы;

А.С. Хомченкова — Тыва Республиканың Экономика яамызының сайгарлыкчы чорукту хөгжүдериниң талазы-биле департаментиниң инновация ажыл-чорудулгазы килдистиң башкарыкчы специализи;

Д.Д. Аймаа — Тыва Республиканың Экономика яамызының индикативтиг башкарылга килдизиниң начальниги;

Х.Б. Бадарчи — Тыва Республиканың Экономика яамызының сайгарлыкчы чорукту хөгжүдериниң талазы-биле департаментиниң инновация ажыл-чорудулгазы килдистиң начальниги;

Э.Э. Дагба-Лама — Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорукту деткииириниң фондузунуң директору;

Т.В. Косых — Тыва Республиканың Экономика яамызының сайгарлыкчы чорукту хөгжүдериниң талазы-биле департаментиниң сайгарлыкчы чорук килдизиниң начальниги;

А.А. Ли — Тыва Республиканың Экономика яамызының туризм талазы-биле департаментиниң начальниги;

Т.Д. Моломдай — Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының болгаш Канцеляриязының экономиктиг хөгжүлде эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы;

Р.В. Мөнге — Тыва Республиканың даштыкы-биле экономиктиг харылзаалар талазы-биле агентилелдиң директору;

К-Д.А. Монгуш — Тыва Республиканың Экономика яамызының туризм талазы-биле департаментиниң туризм инфраструктуразын тургузар килдистиң начальниги;

С.С. Насипова — Тыва Республиканың Экономика яамызының эрге-хоойлу болгаш кадр хандырылгазының талазы-биле килдистиң начальниги;

Э.О. Натпий-оол — "Тыва Республиканың бизнес-инкубатору" күрүнениң автономнуг албан чериниң директору;

Д.Б. Ондар — Тыва Республиканың экономика сайыдының орлакчызы;

Ч.Т. Ондар — Тыва Республиканың Экономика яамызының туризм талазы-биле департаментиниң туризмни хөгжүдер килдистиң начальниги;

А.А. Ооржак — Тыва Республиканың Экономика яамызының девискээр хөгжүлдезиниң талазы-биле килдистиң начальниги;

И.Д. Тахтобина — Тыва Республиканың Экономика яамызының экономика адырының прогнозунуң талазы-биле килдистиң начальниги;

С.К. Ховалыг — Тыва Республиканың Экономика яамызының күрүне программалары болгаш инвестицияларны хаара тударының килдис начальниги;

Н.О. Ховалыг — Тыва Республиканың Экономика яамызының бухгалтер учеду болгаш отчет килдизиниң начальниги;

В.С. Чаж-оол — Тыва Республиканың Чурттакчы чонну ажылга хаара тудар агентилелдиң директору;

А.В. Чооду — Тыва Республиканың Экономика яамызының сайгарлыкчы чорукту хөгжүдер талазы-биле департаментиниң начальниги;

Ч.В. Чулдум — "Туризмниң информация төвү" күрүнениң автономнуг албан чериниң директору;

Э.К. Чульдум — биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң "Тыва Республиканың сайгарлыкчылары" Тыва Республиканың хөй-нити организациязының президентизи (чөпшээрежилге-биле).

Тыва Республиканың ветеринария күрүне албанының көдээ черлерде ажылдап-чурттап чоруур специалистеринге одаар ыяш болгаш хөмүр-даш өртээниң чарыгдалдарынга компенсация кылдыр социал деткимче хемчеглерин көргүзериниң чурумун бадылаарының дугайында

2011 чылдың июнь 3 № 371 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың 2004 чылдың декабрь 29-та "Ветеринария дугайында" № 1095 УХ-І хоойлузунуң 13 чүүлүн боттандырыр сорулга-биле Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың ветеринария күрүне албанының көдээ черлерде ажылдап-чурттап чоруур специалистеринге одаар ыяш болгаш хөмүр-даш өртээниң чарыгдалдарынга компенсация кылдыр социал деткимче хемчеглерин көргүзериниң дугайында чурумун бадылаар.

2. Бо доктаалды "Тувинская правда" болгаш "Шын" солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы А. ДАМБА-ХУУРАК.

Тыва Республиканың Чазааның 2011 чылдың июнь 3-те № 371 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республиканың ветеринария күрүне албанының көдээ черлерде ажылдап-чурттап чоруур специалистеринге одаар ыяш болгаш хөмүр-даш өртээниң чарыгдалдарынга компенсация кылдыр социал деткимче хемчеглерин көргүзериниң

Чуруму

1. Тыва Республиканың ветеринария күрүне албанының көдээ черлерде ажылдап-чурттап чоруур специалистеринге одаар ыяш болгаш хөмүр-даш өртээниң чарыгдалдарынга компенсация кылдыр социал деткимче хемчеглерин көргүзериниң бо чурумун 2004 чылдың декабрь 29-та хүлээп алган "Ветеринария дугайында" № 1095 УХ-І Тыва Республиканың хоойлузунуң 13 чүүлүнүң бешки абзазынга дүүштүр ажылдап кылган.

Бо чурумда Тыва Республиканың ветеринария күрүне албанының көдээ черлерде ажылдап-чурттап чоруур специалистеринге одаар ыяш болгаш хөмүр-даш өртээниң чарыгдалдарынга компенсация кылдыр социал деткимче хемчеглерин көргүзериниң алгоритмин тодараткан.

2. Тыва Республиканың ветеринария күрүне албанының көдээ черлерде ажылдап-чурттап чоруур специалистеринге, чуртталга фондузунуң хевиринден хамаарышпайн, бо чурумда тургустунганы езугаар социал деткимчениң хемчеглерин көргүзер.

3. Тыва Республиканың ветеринария күрүне албанының көдээ черлерде ажылдап-чурттап чоруур специалистери одаар ыяш болгаш хөмүр-даш өртээниң чарыгдалдарынга компенсация кылдыр социал деткимче хемчеглерин Тыва Республика талазы-биле тургустунган коммуналдыг ачыдуза хереглелиниң нормативтеринге дүүштүр алыр эргелиг.

Бо чурум көрдүнген социал деткимче хемчеглериниң акшаландырыышкыны ол саң-хөө чылында көрдүнген Тыва Республиканың республика бюджединиң акша-хөреңгизинде артыкшылдан бюджет хүлээлгелеринден тускай сорулгага үндүртүнер.

4. Бир эвес өг-бүледе ийи азы оон хөй кижи одаар ыяш болгаш хөмүр-даш өртээниң чарыгдалдарынга компенсация кылдыр социал деткимче алыр эргелиг болза, өг-бүледен чүгле чаңгыс кижиге деткимчени көргүзер.

5. Бир эвес Тыва Республиканың ветеринария күрүне албанының специализи көдээ черлерде социал деткимче хемчээн көргүзүп турар ийи азы оон хөй албан черлеринде ажылдап турар болза, бо чурумда көрдүнгени-биле чүгле ажылдап турар кол черинден деткимчени көргүзер.

6. Одаар ыяш болгаш хөмүр-даш өртээниң чарыгдалдарынга компенсация кылдыр социал деткимче алыр эргелиг.

7. Тыва Республиканың ветеринария хайгааралының талазы-биле албан чери одаар ыяш болгаш хөмүр-даш төлевиринге чарыгдалдарны эгидери-биле Тыва Республиканың ветеринария күрүне албан черлериниң ведомствода агар саннарынче акша-хөреңгини шилчидер.

Тыва Республиканың ветеринария күрүне албанының специалистеринге одаар ыяш болгаш хөмүр-даш өртээниң чарыгдалының шүүделин акша алыкчызының кредит албан черинде ажытканы агар санче Тыва Республиканың ветеринария ведомствозунда күрүне албан черлери (дараазында — ведомство албан черлери) эгидип бээр.

8. Акша алыкчылары садып алганы ыяжының болгаш хөмүр-дажының төлевиринге чарыгдалдарны шынзыткан төлевир документилериниң хоолгаларын кошкан билдириишкинни ведомство албан черинче киирер.

ведомство албан чери:

- акша алыкчызының билдириишкинин даңзылаар;

- кирген документилерни база төлевирни эгидери-биле шынныын хынаар;

- билдириишкин биле чогуур документилер кирген соонда, 10 хонуктуң дургузунда чарыгдалдарны эгидериниң дугайында шиитпирни хүлээп алыр;

акша алыкчызының агар санынче акшаны шилчидер, а бир эвес чогуур документлер четче эвес азы билдириишкинде айтыттынган чүүлдер шынга дүүшпес болза, чарыгдалдарны эгитпезиниң, ооң чылдагаанының дугайында үш хонуктуң дургузунда акша алыкчызынга дыңнадыр.

Тыва Республиканың ветеринария хайгааралының талазы-биле албанга ведомстводан албан черлери чарыгдалдарның сметазын киирер.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының грантыларын массалыг информация чепсектериниң база журналистика адырында 2010 чылдың III кварталы база 2010 чылдың август дээш тыпсырының дугайында

2010 чылдың декабрь 23 № 593 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның 2010 чылдың июнь 17-де "Журналистика болгаш массалыг информация чепсектериниң адырында Тыва Республиканың Чазааның Даргазының грантыларын тыпсырының дугайында" доктаалы-биле Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Журналистика болгаш массалыг информация чепсектериниң адырында Тыва Республиканың Чазааның Даргазының грантыларын дараазында тиилекчилерге тыпсыр:

"Азияның төвү" республика солунунга - "Азияның төвүнүң кижилери. — хөй националдыг өг-бүле" деп төлевилелди боттандырарынга Тыва Республиканың Чазааның Даргазының квартал санында тыпсыры акша шаңналындан 100 муң рубльди 2010 чылдың III кварталы дээш;

"Таңды-Уула" муниципалдыг солунга - "Таңды — алкоголизмге болгаш наркотиктерге удур" деп төлевилелди боттандырынга Тыва Республиканың Чазааның Даргазының квартал санында тыпсыры акша шаңналындан 100 муң рубльди 2010 чылдың III кварталы дээш;

"Плюс-Информ" солуннуң корреспондентизи Олеся Юрьевна Бауманга — "Плюс-Информ" солунга " Авай, мени ап ал" деп төлевилелди боттандырарынга массалыг информация чепсектериниң парлалганың тулган журнализинге тыпсыры Тыва Республиканың Чазааның Даргазының ай санында тыпсыр акша шаңналындан 10 муң рубльди 2010 чылдың август дээш;

"Новый век" телекомпанияның телепрограммалар редактору Татьяна Евгеньевна Рамазановага — ""Улусчу рейтинг" деп төлевилелди боттандырарынга массалыг информация чепсектериниң парлалганың тулган журнализинге тыпсыры Тыва Республиканың Чазааның Даргазының ай санында тыпсыр акша шаңналындан 10 муң рубльди 2010 чылдың август дээш;

2. Бо доктаалдың 1-ги пунктузунда айыттынган тиилекчилерни шаңнаары-биле 2010 чылда Тыва Республиканың республика бюджединден 220 муң рубль түңнүг акша-хөреңгини Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязынга Тыва Республиканың Саң-хөө яамызы үндүрүп бээр.

3. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязы массалыг информация чепсектериниң болгаш журналистика адырынга Тыва Республиканың Чазааның Даргазының акша шаңналдарын тыпсыр, бо доктаалдың 1-ги пунктузунда айыттынган тиилекчилерни шаңнаарын организастаар, шаңналды берип турар кижи бүрүзү-биле керээлерни чарар.

4. 4. Бо доктаалдың күүселдезин Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы — Тыва Республиканың Чазааның Аппарат болгаш Тыва Республиканың Чазааның Канцелярия удуртукчузу А.М. Монгалга дагзыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазааның курлавыр фондузундан акша-хөреңгини аңгылаарының дугайында

2010 чылдың декабрь 24 № 597 Кызыл хоорай

Красноярск крайның девискээринде Боготол хоорайның чоогунга "Байкал" М-53 федералдыг автоорукка 2010 чылдың декабрь 21-де орук озал-ондаа болган. Новосибирск хоорайже бар чыткан Тываның пассажирлерин сөөрткен автобус чүък машиназы-биле үскүлешкенинден сес кижи мөчээн, сес кижи аңгы-аңгы хевирниң кемдээшкиннерин алган.

Ол болуушкунну өөренип көрбүшаан, Тыва Республиканың Чазааның 2008 чылдың июль 15-те "Тыва Республиканың Чазааның курлавыр фондузунуң бюджет акшазын ажыглаарының чурумун бадылаарының дугайында" № 442 доктаалы-биле Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. 2010 чылдың декабрь 21-де орук озал-ондаандан когараан болгаш мөчээн хамаатыларның дөргүл-төрелдеринге материалдыг ачы-дузаны чаңгыс катап көргүзери-биле № 1 биле 2 капсырылгаларда кирген хамааталарның даңзызын бадылаар.

2. Тыва Республиканың Саң-хөө яамызы Тыва Республиканың Чазааның курлавыр фондузундан акша-хөреңгини аңгылааш, №1 биле 2 капсырылгаларда кирген хамаатыларның даңзызы-биле орук озал-ондаандан когараан болгаш мөчээн хамаатыларның дөргүл-төрелдеринге материалдыг ачы-дузаны чаңгыс катап көргүзери-биле 610,0 муң рубльди Тыва Республиканың девискээринде хамааты камгалал, чурттакчы чонну камгалаар база сугларга онза байдалдар үезинде ажыл-чорудулганы хандырар талазы-биле агентилелче шилчидер.

3. Бо доктаалдың күүселдезиниң контролюн Тыва Республиканың девискээринде хамааты камгалал, чурттакчы чонну камгалаар база сугларга онза байдалдар үезинде ажыл-чорудулганы хандырар талазы-биле агентилелге дагзыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчызы Ш. ИРГИТ.

Тыва Республиканың девискээринде чурттап, чурттаар оран-савазын экижидери негеттинип турар чамдык категорияның, ооң иштинде Ада-чурттуң Улуг дайынының болгаш дайынчы хөделиишкиннер хоочуннарын[г]а, инвалидтерге болгаш инвалид ажы-төлдүг өг-бүлел[ерге] чурттаар оран-сава садып алырынга (тудуунга) субси[дия] бээр талазы-биле ведомстволар аразының комиссия[зының] 2011 чылдың апрель 28-те № 25, 2011 чылдың май 4-те протоколдарын бадылаарының дугайында

2011 чылдың май 30 № 344 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның 2006 чылдың май 16-да № 621 доктаалы-биле бадылааны чурттаар оран-савазын экижидери негеттинип турар чамдык категорияның, ооң иштинде хоочуннарынга, инвалидтерге болгаш инвалид ажы-төлдүг өг-бүлелерге чурттаар оран-сава садып алырынга (тудуунга) субсидияны бээриниң Чурумунуң 19 пунктузу-биле, Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың девискээринде чурттап, чурттаар оран-савазын экижидери негеттинип турар чамдык категорияның, ооң иштинде Ада-чурттуң Улуг да[йынының] болгаш дайынчы хөделиишкинне[р] [хоочун]нарынга, инвалидтерге болгаш инв[алид ажы-] төлдүг өг-бүлелерге чурттаар о[ран-сава] садып алырынга (тудуунга) субсид[ия бээр] талазы-биле ведомстволар а[разының] комиссиязының кииргени 2011 чыл[дың апрель] 28-те № 25, 2011 чылдың май 4[-те] протоколдарын бадылаар.

2. Бо доктаалды "Тувинская [правда] болгаш "Шын" солуннарга парла[ар].

Тыва Республиканың Чазаа[нының Дарга]зының оралакчызы А.ДАМБА-[Х…]

2011 чылда Тыва Республиканың ажылдап турар хамаатыларынга немелде диспансеризацияны эрттирериниң дугайында

2011 чылдың май 30 № 343 Кызыл хоорай

Россия Федерациязыны Чазааның 2010 чылдың декабрь 31-де "Ажылдап турар хамаатыларның немелде диспансеризациязын эрттиреринге Ыяап-ла медициана камгаладылгазының девискээр фондузунуң бюджединге ыяап-ла медицина камгаладылгазының федералдыг фондузунуң бюджединден субсидияны бээриниң чурумунуң дугайында" № 1228 доктаалын, "Кадыкшыл" мурнады хөгжүдер национал төлевилелдиң хемчеглерин боттандырары-биле Тыва Республиканың чурттакчы чонунуң аарыгларын эге чадазынга илередип база профилактиканы чорудар сорулга-биле Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. 2011 чылда Тыва Республиканың ажылдап турар хамаатыларынга немелде диспансеризацияны чорударының талазы-биле четки графикти бадылаар.

2. 2011 чылда Тыва Республиканың ажылдап турар хамаатыларынга немелде диспансеризацияны чорударын хандырарын Тыва Республиканың муниципалдыг тургузугларның кожуун чагыргалары[ның удур]тукчуларынга сүмелээр.

3. 2011 чылда Тыва Республика[ның ажыл]дап турар хамаатыларынга [немелде] диспансеризациязын эрттиерин[ге] турар республиканың эмнелге-проф[илактика] албан черлериниң удуртукчулары[нга ажыл]дап турар хамаатыларынга немел[де диспан]серизацияны чорудуп турарының [...] ажылдап турар хамаатыларынга [...] диспансеризация ажылдарын чору[дарының] дугайында отчетту үе-шаанда бол[...] хемчээлге дужаарын хынаарын с[...]

4. Тыва Республиканың Чаза[аның 2010] чылдың май 13-те "2010 чылда Т[ыва Рес]публиканың ажылдап турар хамаат[ыларынга] немелде диспансеризацияны эрт[тирериниң] дугайында" № 199 доктаалын күж[ү чок бол]ген деп санаар.

5. Бо доктаалды "Тувинская [правда] болгаш "Шын" солуннарга парла[ар].

Тыва Республиканың Чазааны[ның Дарга]зының оралакчызы А.ДАМБА-Х[…]

2009-2010 чылдарда «Тыва Республикада туризмни хөгжүдери» республиканың тускай сорулгалыг программазынга өскерлиишкиннерни киирериниң дугайында

2011 чылдың январь 27 № 53 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

Тыва Республиканың Чазааның 2008 чылдың октябрь 16-да № 639 доктаалы-биле бадылааны 2009-2010 чылдарда "Тыва Республикада туризмни хөгжүдери" республиканың тускай сорулгалыг программазынга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) Программаның паспортунда акшаландырыышкынның хемчээлин болгаш дөстеринге хамааржыр турушту дараазында редакция-биле бижиир:

"Программаның акшаландырыышкынының хемчээли болгаш дөстери — 2009-2010 чылдарда Программаны боттандырарынга республика бюджединден акша-хөреңгиниң хемчээли 37502,6 муң рубль, ооң [иштинде] 2009 чылда — 4900 муң рубль, 2010 [чылда —] 32602,6 муң рубль".

2) "Программаның хандыры[лгазының] курлавыры" V кезекте бирги [...] дараазында редакция-биле бижии[р]:

"2009-2010 чылдарда Прогр[амманы] боттандырарынга республика бюдж[единден] акша-хөреңгиниң хемчээли 3750[2,6 муң] рубль, ооң иштинде 2009 чылда — [4900 муң] рубль, 2010 чылда — 32602,6 муң р[убль]".

3) Программаның № 2 капсыр[ылгазын] чаа редакция-биле бижиир.

Тыва Республиканың Чазааның [Даргасы]зының бирги оралакчызы Ш. И[РГИТ].

2011 чылда ажыл чок хамаатылардан кадрларны кыс[ка] хуусаалыг курстарга мергежилин эде белеткээр бол[гаш] квалификациязын бедидериниң дугайында

2001 чылдың январь 27 № 44 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Капсырылгаларны бадылаар:

2011 чылда Тыва Республиканың мергежилдиг кадрлар-биле хереглелин хандырарынга эргежок чугула мергежилдерниң (професияларның) даңзызын;

2011 чылда ажыл чок хамаатылардан кадрларны кыска хуусаалыг курстарга мергежилин эде белеткээр болгаш квалификациязын бедидерин организастаар талазы-биле хемчеглер планын.

2. 2011 чылда ажыл чок хамаатылардан кадрларны кыска хуусаалыг курстарга мергежилин эде белеткээр болгаш квалификациязын бедидерин Тыва Республиканың Чонну ажылга хаара тудар күрүне албаны агентилелге дагзыр.

3. Чагыгларны кииериниң дугайында хоойлужудулганың негелделери езугаар 2011 чылда ажыл чок хамаатылардан кадрларны кыска хуусаалыг курстарга мергежилин эде белеткээр болгаш квалификация[зын бе]деринге өөредилге черлерин шилиир[ы-] биле чагыгларны киирерин Тыва Р[еспубли]каның Саң-хөө яамызының чанында [...] чагыгларның департаментизи органи[засты...]

4. 2011 чылда ажыл чок хамаат[ылардан] кадрларны кыска хуусаалыг курста[рга мер]гежилин эде белеткээр болгаш ква[лифика]циязын бедидериниң болгаш профе[...] өөредилге соонда ажыл чок хамаат[ыларны] ажылга тургузарын организастаар [талазы-] биле хемчеглерниң планын күүседир[ин...] биле хемчеглерни Тыва Республ[иканың] муниципалдыг тургузугларның [...] даргалары (чөпшээрежилге-бил[е...]) күүсекчи чагырга органнары хүлээ[...]

5. Бо доктаалдың күүселдезин хы[нап] алырын Тыва Республиканың Эко[номика] яамызынга дагзыр.

Тыва Республиканың Чазааның [Даргазы]зының бирги оралакчызы Ш. И[РГИТ].

Тес-Хемге хоочуннар следу

ЧАЛЫЫ ШААВЫС САКТЫП...

юль айның эгезинде ТАР-ның 90 чыл оюнга скаатткан Тес-Хем кожууннуң хоочуннарының аш пенсионерлериниң II следу болуп эрткен. Бо ын слетка 1970-1990 чылдарда СЭКП Тес-Хем омунга болгаш райкүүскомга ажылдап чораан тукчулар база Тес-Хем чурттуг кызылчылар кикен. Ол дээрге улуг салгалдың кижилерин хүндүоларже кичээнгей салып турарының демдээ.

уннуң хоочуннар болгаш рлер эвилели база аныяк улар бо солун слетту баш р планнааш, ооң програмумуларга болгаш Кызыл чурттап чоруур хоочунчыткан. Ол солун саналды кээш, аныяк, чалыы үелеп, Тес-Хемге болур слетче каннар.

ың чаагай, ак-көк дээрлиг нде ногаан оът-сиген шыпраң каас чечектер чаттылиин салгын сырыннаан дуруунга Кызылдан үнген анда удаа-дараа чедип Үр-ле көрүшпээн эшиң өөрүшкү-маңнайлыг сали кодурлуп турар арамагалдайжылар келген рынга кадакта ак шайын эки-мендизин солушкан.

Эрткен үевис – төөгүвүс.

график-биле чоруп турар , саадавайн-даа Самагалэп, Тес-Хем кожуун чагырмурнунга он ийи команда ып турупкан.

уннар даргазы С. С. Шойрлыг чыскаалды ажыткан кожууннуң улуг-биче дарөс ап, бажы агарып, көгеза-даа, чиик-адак, омакслеттуң киржикчилеринге . Ооң соонда Тес-Хемниң раажызы Борбаанай Бар туткан. А Марган Ам-Самбуу чыглып келген эш тураскаадып, мындыг номчаан:

ы-төлдү доруктуруп тиң,
л-ишке дадыктырып силер.
лыңар читпес изи аннарга үлегер боор.

н малды өстүрдүңер,
-чонга өргүдүңер,
н сүдү сава сыңмас,
чыларывыс аравыста.

зындан ыяжын кескеш,
н салгаш, бажың тудуп
ларны хөгжүттүңер,
аңар-даа алгап туру.

иканың күжүн көрүп,

Делгем ховаа тараа тарып,
Элбек дүжүт ажаап алгаш,
Элбээреп-даа чордуңар-ла.

Амыдырал эрткен оруун
Ажыл-биле бүргээн силер.
Ажыл-иштиң оруу-биле
Алдар-атка четкен силер».

Шак мындыг йөрээл-биле Тес-Хемниң хоочуннарының следу эгелээн. Шынап-ла, келгеннерниң аразында СЭКП Тес-Хем райкомунуң 1-ги секретары турган Серенмаа Сайын-ооловна Куулар, аңгы-аңгы чылдарда ажылдап-чурттап чораан 2-ги, 3-кү секретарьлар С.С.Ондар, У.Т.Дордум, К.О.Хелин-оол, килдис эргелекчилери М.Ч. Чамзырын, Р.К.Чавынчак. Райкүүском даргалары: К. Л. Лапчаа, Б. С. Шыырап, Н.Ч.Ооржак, Т.Б.Ондар, А.Л.Төмүр дээш, өскелер-даа. Эң улуг өгбевис – Зоя Бопагаевна Аракчаа. Ооң Калдак-Хамар оруунуң тудуунга киржип, аныяк үезинде аңаа ажылдап-чурттап чорааның дугайында чугаазы чыылганнарга солун болган. Долгар Ондаровна Оюн, Иван Максимович Сувандии оларның эрткен оруу, ажылкижи – аныяктарга үлегерлиг. Олар база слеттуң идепкейлиг киржикчилери болган.

Республиканың хоочуннар даргазы С.К.Долгар пенсионерлерни Интернетче киирип, амгы үениң сайзыраңгай техниказын ажыглап өөредир арганы чедип алырын дыңнаткаш, эвилелге компьютер белекке берген. Ол ышкаш Сагаан-оол Кызыл-оолович Долгар кижи бүрүзүнүң сеткилин дүвүредип чоруур нарын айтырыг – арагага, наркоманияга удур демисел, ооң чаа аргазын дилеп тывар проектини ТР-ниң Чазаанче кииргенин дыңнаткан. Ол өгбелеривистиң езу-дүрүмнүг сагылгазын күштелдирер, катап эгидерин сеткилинден илередип, аныяк салгалды дүрген «камгалаарын» улуг дүвүрел-биле дыңнаткан. Азы бөдүүнү-биле, бир аныяк кижи чурум үрээн, чок болза арагага сундуга берген болза, төрел аймактың эң хүндүткелдиг кижилери чыглып алгаш, шыңгыы негелделиг чугаа кылгаш, ону эчизинге чедир

Аккыр хептиг, чиик-сергек «аваангырлар» слетка белен!

эде сургаар. Бо сүмени слеттуң киржикчилери чаңгыс дем-биле деткээн.

Администрацияның хуралдаар залынга болган ажык чугаа өөредиглиг болган. Барык үш шак хире төөгүже хая көрнүп, келир үеде канчаар ажылдаарының дугайында чугаалашкан. Черле ынчаш, кожуунда удуртукчуларның хар-назыны аныяк, чаа үениң негелдези-биле ажылдап турар төлептиг кадрлар-дыр дээрзин аалчылар үнелеп көрген.

Программаның дараазында кезээ Чыргаланды суурда бүгү Тываның сураглыг оглу, эртемден Ю. Л. Аранчынның адын эдилээн музейже аян-чорук болган. Ол-даа тулган музей болду. Ооң ээзи ТР-ниң алдарлыг ажылдакчызы Очур-Хөө Сагдыевна Эртине келген аалчыларын ак кадак-биле уткуп, музейни таныштырды. Меңээ Ю. Л. Аранчынга тураскааткан тускай өрээл сеткилимге балаттынмас кылдыр арткан. Оон ыңай Тывавыстың база бир алдар-аттыг оглу Иван Максимович Сувандииниң ада-иезиниң эдилели меңээ эргим, чоок болду. Чүге дээрге, мээң авам Аракчаа Камаа биле маадыр ие Өнермаа Сувандии – кады төрээн алышкылар уруглары. Угбам Өнермаа Кежик-Чыргаловнаның ажытөлүнүң тыва кавайы мынчага дээр кадагалаттынып артканы меңээ чоргааранчыг болду. Ол тыва кавайга он шаа уруг-дарыг өпейледип өскен. Улуг оглу Иван Сувандии ол.

Дараазында Тес-Хемниң Бай-Даг баарында, Шуурмак хемниң кыдыында аянга чедип келдивис. Янзы-бүрү өңнерлиг майгыннар ырактан-на көскү. Ында чыылган кижилерниң саны ийи чүс оранчок ажыг. Маңаа слеттуң культура болгаш спортчу программазы болур. Организаторлар баш бурунгаар чедип келген болду. Омак-хөглүг хөгжүм диңмиттелди. Командалар бүрүнү-биле майгыннарын типтерге, "Сактыышкын одаа" деп найыралдың солун кежээзи айыткан шагында эгелээн. Белектеп каан одагны кыпсырыбиле Тес-Хем кожуунга өскен, аңаа ажылдап чораан, адазының изин баскан Наксыл-оол Чадамбаевич келген. Одаг-даа өөскүп кыпкан. Кижи бүрүзү чашкы шаан, аныяк үезин, кады ажылдап чораан чылдарын сактып турган. Чугаа-соот, ыр-шоор, танцы-сам барык даң аткыже үргүлчүлээн. Бо одаг хоочуннарга уттундурбас кылдыр артар.

Эртенинде слеттуң чугула кезээ – парад. Орай-дүнге киир хөглезедаа, аъш-чем соонда командалар штабтың дужаалы-биле чыскаалче үнүп келген. Командаларның кандыызын кандыг дээр!

Бистиң команданың ады: "Уранхай", кыйгызы: "Уктуг-дөстүг, экер-эрес уранхайлар бурунгаар-ла, бурунгаар!" Ырызы:

Арат-чонну хостуг,
Түреп чорбас омак,
Аяс хүнну чырык
Бистиң Тыва дээң, дээң.
Хову шатты шыпкан
Хоюг дүктүг хойлуг.

Көктүг шыкка шыдыраалап,
Хөлчок эки дыштандывыс.

Хорагай дег чараш
Бистиң Тыва дээң, дээң.

Хүн дег алдын-сарыг футболкаларлыг, кара өңнүг чүвүрлерлиг, холдарында "ТАР" дээн туктар туткан 10 кижи составтыг команданың командири – Седей Бадарчы, удуртукчузу – Иван Сувандии. Бистиң командавыс слеттуң бүгү программазынга эки белеткенген бис. Ында спортчу оюннар, чаңгыстың ыры, "Ийи сылдыс". Ол ышкаш төөгүнүң арыннарын көргүскен фото-чуруктар, альбомнар, сүлде тугувус, эмблемавыс өскелерден ылгалдыг. Ылаңгыя Долгар Ондаровна биле Бадарчы Седей оларның белеткээн альбомнары онзагай болду. Ында шаандагы тываларның фото-чуруктары улуг төөгүнү көргүскен.

"Эзир-Кара" проектиниң тургузукчузу Кара-Күске Чоодунуң хөй утка-шынарлыг ажылдары, Иван Сувандииниң үнелиг материалдары, номнары команданың адын бедик туткан. Тес-Хемге медсестралап чораан А.Н.Саттың "Ыраажы хем" деп ырызын көрүкчүлер таалал-биле дыңнаан. Борбак Кыргысовнаны мактавас аргажок. Ол – команданың улуг өээ – кылып, тутпаан-на ажылы чок.

Слетка ниитизи-биле 12 командa киришкен. Шуптузун бижиир болза, саазын сыңмас. Кандыг талантылыг кижилер чок дээр. Ниитизи-биле мындыг слет пенсионер кижилерниң хей-аъдын көдүрер, назынын узадыр, кадыкшыл-омакшылын бедидер дээрзин чыылганнар чугаалап бадыткаан. Ону организастаан хоочуннар даргазы Серенмаа Сергеевна Шойдуңга база ооң дузалакчылары аныяк специалистерге, кожууннуң удуртукчуларынга черге чедир мөгейдивис. Ол ышкаш кожууннуң организациялары шупту деткикчилээн. Команда бүрүзү шаңнал-макталды алган. Номинация аайы-биле тиилээннерге акша шаңналдарын база суй белектерни тывыскан. Хоочуннар дараазында слетка ужурашкыже байырлашкан.

Светлана ДАНЗЫН-ООЛ,
журналист.

Авторнуң тырттырган чуруктары.

Кызыл хоорай.

Спортчу амыдырал

ЭР ХЕЙЛЕР!

Июль 14-17 хүннеринде Донда Ростов хоорайга школачылар ортузунга чайгы V спартакиаданың хостуг хүреш маргылдаазының түңнел оюннары болуп эрткен. Аңаа киржири-биле Россияның 58 регионундан мөгелер 10 округту төлээлээннер. Бистиң республиканы Сибирь федералдыг округтуң чемпионнары Начын Куулар (50 кг), Сылдыс Монгуш (58 кг) база Уран-кыс Куулар (52 кг) төлээлеп чорааннар.

В.Донгак биле Азията Хомушку.

Начын Куулар баштайгы ужуражылгада Самарадан Тигран Цатурянны кыска үш үеде хүрешкениниң түңнелинде, 2:1 кылдыр тиилээн. Ийи дугаар салыгда ол бодунуң аргаларынче кирип, Чечен Республикадан Муртуз-Али Оздиевти чиигиби-биле 2:0 санга тиилээн. Чемпион ат дээш сегиржип алыышкында Москва облазындан Джугелия-биле хүрешкеш, артык күштүгүн бадыткааш, Россияның школачыларының бешки спартакиадазынга чемпионнаан.

Сылдыс Монгуш бодунуң удурланыкчылары-биле ачыр-дачыр тутчуп, сөөлгү секундаларда бодунуң тиилелгеже чүткүлдүүн көргүзүп, сан талазы-биле тиилелгелерни чедип алган. Бирги чер дээш түңнел оюнда якут мөге Константин Власов-биле таварышкаш, баштайгы салыгда Сылдыс удурланыкчызын сан талазы-биле мурнап, ийиги салыгны 1:1 кылдыр деңнээн. Үшкү салыгда якут мөге 1:0 санга эккелген, хүрештиң төнчүзүнде Сылдыс 5 секунда арткан турда, ол удурланыкчызын буттааш, хевистен үндүр октап четтигипкен соонда, бир секунда соонда судьяның эдискизи эдипкен. Тиилелге Сылдысты болуп, спартакиаданың 58 кг деңзизинге чемпиону атка чедип алган.

Уран-кыс Куулар ол спартакиаданың үшкү черин алган мөге кыс-биле хүрежип тургаш, бир дугаар салыгда тиилеп алгаш, ийи дугаарында база-ла 2 сан мурнап тургаш, 20 секунда артканда, техника талазы-биле частырыгны кылгаш, хенертен ойнадыпканы харааданчыг. Бир эвес маргылдаа мурнунда болур-чогуур белеткел тренировкаларны эрттирген турган болза, Уран-кыс, эвээш дизеле, үшкү черни алыр турганы чигзиниг чок.

Сибирь федералдыг округтан оолдар хүрежинге Красноярск крайдан – бир чемпион, Тывадан – ийи чемпион, кыстар аразынга Бурятия, Хакасия, Кемерово бир-бир чемпионнарлыг болган.

Бистиң республиканы төлээлеп киришкен мөгелерни спартакиадага белеткээн Айдаш Самданга, Валерий Донгакка база маргылдааже эдертип чораан тренери Эртине Допуй-оолга, тренерлер Буян Бурбучукка, Владимир Түлүшке, Алибек Өшку-Саарга, Сайдаш Ооржакка база психологтуг аргасумени каткан Александр Бартанга хостуг хүреш федерациязының мурнундан байырны чедирип тур бис.

Бо улуг маргылдаага регион бүрүзүнден спортчулар тускай спортчу хептерлиг киришкеннер. Бистиң спортчуларывыстың тускай формазы чок дээш маргылдааларже киирбейн турда, удуртукчу тренер-башкы чугаалажыышкынн арны чорутканының түңнелинде, торгаалды төлээш киришкенин айтып болур. Моон мурнунда бир дугаар спартакиадага бистиң республикадан Опан Сат хостуг хүрешке чемпионнаан болза, бо бешки спартакиадада ийи чемпионнуг болганывыс өске бичии аныяк мөгелерге үлегер чижек-тир деп санаар апаар. Эр хейлер, шак ынчаар Тываңарны алдаржыдып хүрежиңер!

Тренер Валерий Донгак биле ооң өөреникчизи Азията Хомушку бо айның 24-те Москваже ийи неделяның белеткел чыыжынче ужуптарлар. Августуң 9-14 хүннеринде Варшава хоорайга Европа чемпионадынга киржир. Улаштыр августуң 23-28-ке чедир Венгрияга болур Делегейниң бирги чери дээш маргылдаага киржири-биле аъттаныптарлар.

Алексей ЧАМБАЛ-ООЛ,
спорттуң хоочуну.

Кызыл хоорай.

Үстүү-Хүр...

«ШУГАРРА» БӨЛҮҮ ТИИЛЭЭН

XIII «Үстүү-Хүрээ» ... чедиишкинниг доозул... хүрээжилерниң «майгы... жыгажынга» бүрүткет... ниң саны фестивальд... хүнүнде 1260 кижи чет...

Оларның аразында 13 хар... уруг бар болган. Июль 16-ның ... Чадаана хоорайның стадиону... вальды хаар гала-концерт бо... Аңаа мөөрейниң аңгы-аңгы н... рынга төлептиг болуп, АКШ... Стоун, Красноярскиден келге... Старков, Радион Гранин, Екатер... кова, «Духов день», «Золото... бөлүктери, Кызылдан Аңчы Там... Салчак, Алексей Ховалыг, Чөөн... культура болгаш уран чүүл күрүн... зының джаз-бенд, «Кант» ансам... «Кыңгыргай» бөлүү дипло... шаңнаткан. КТРК «Тываның» «А... чаяанныгларга деткимче»шаңна... хоорайдан Артыш Монгуш алган... чилер — тергиин шаңналга (гран... ноярскиниң «Шугарра» бөлү... болган. Мөөрейниң киржикчил... вальдың эки организастаттынган... леп, өөрүп четтиргенин илерет... хөгжүм, чүдүлгениң байырлалы... бүрүзү бедик хей-аъттыг, сет... чанган.

Бис...

КҮШ ЧОК ДЕП САНААР

Айдыс Валерьевич МОНГУШТУҢ адынга Чөөн-Хемчик кожууннуң Ийме ортумак школазын 2006 чылда доосканы дугайында тывыскаы Б № 4092304 аттестаттың читкенин барымдаалааш, ону **күш чок** деп санаар.

* * *

Елена Дайбыновна САМБУУНУҢ адынга тывысканы «Күш-ажылдың хоочуну» деп № 935049 шынзыдылганың читкени-биле ону **күш чок** деп санаар.

Объектиниң ады	Өрээлдер саны	So	S кухня	Каъттар
Кызыл хоорай, Энергетиктер мкр. бажың 13, 4 каът тууйбу бажың	1	43,26	9,96	1,2,3,4
	2 тип 1	84,63	11,50	1
	2 тип 2	74,78	12,27	1,2,3,4
Дужаар хуусаазы 2011 ч, 3 кв.	3	97,80	11,50	2,3,4

1 дөрбелчин метрде өртээ 34 500 рубльдеп өру
Каш базым черде быжыг гаражтар бар.

ОЛ БАЖЫҢДАН КВАРТИРАЛАР САДЫП АЛЫРЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ДАРААЗЫНДА ТЕЛЕФОННАРЖЕ ДОЛГААР:
тел/факс: (39422) 4-85-29,
8-923-268-90-73, 8-923-386-80-48, 8-905-920-41-01.
Кызыл хоорай, Колхозная кудумчузу, 2 «а».

Чаа ном

КАРАК ЧИВЕШ АРАЗЫНЫҢ ҮЕЗИ

Тыва Республиканың Чазааның чанында Тываның гуманитарлыг шинчилелдер институдунуң чечен чогаал секторунуң улуг эртем ажылдакчызы, шүлүкчү, драматург, очулдурукчу, чогаал шинчилекчизи, Тыва Республиканың Улустуң чогаалчызы Э.Б. Мижиттиң «Буза шаптынган карак чивеш аразының үези» («Расколотый миг») сескиному 2011 чылдың апрель айда чырыкче үнген.

Ук номда авторнуң орус дылга верлибр хевиринге бижээн шүлүк чогаалдары кирип турар. Эдуард Мижиттиң эң-не ханы бодалыышкыннар-биле элбек, хөй каът тургузуглуг верлибрлери — амыдырал, үе, өлүм, сеткил-хөөн, Бурган ... — бо-ла бүгүнүң чажыт агымы.

Тиражы 500 экз. Кызыл хоорайда «Тываполиграф» типографиязынга парлаттынган. Моон-даа тодаргай медээлерни билип алыксазыңарза, Тыва Республиканың Чазааның чанында Тываның гуманитарлыг шинчилелдер институдубиле харылзажып болур силер. Бистиң адресивис: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, б. 4. e-mail: tigiizdat@mail.ru

ТГШИ-ниң парлалга төвү.

ТАР-ның 90 чыл...

УЛУГ БАЙЫРЛАЛГА УТКУШТУР

Орус география ниитилелиниң Тывада са... ТАР-ның 90 чыл оюнга уткуштур чаа экспеди... организастап эгелээн.

Июль 23-те География ниитилелиниң кежигүннери: эртемденнер, студентилер, туристер, альпинистер Тыва Республиканың күрүне тугун Мөңгүн-Тайганың (3976м) шыпшыынга киискидер деп дугурушкан. Бо экспедицияны ОГН-ниң Тыва салбырының удуртукчузу, география эртемнериниң доктору, профессор Светлана Курбатская баштаар. «Делегейниң 7 бедии — Тыва» команда шыпшыкче үнүүшкүнну боттандырар. Бо... эвес экспедицияже Т... Чазааның удуртукчулары... чалаан. Күрүне тугундан а... шыпшыкка «ТАР-ның 90 ... деп транспарантыны база... кидер. Бо болуушкун М... Тайга кожууннуң тургуст... дан бээр 70 чыл оюнга, М... Тайга шыпшыынче ки... үнгенинден бээр 65 чыл... база тураскааттынган.

Бистиң ...

Тыва Республиканың Өөредилге болгаш эртем яамызы... назыны четпээн уругларның нийти болгаш тускай өөр... салбырының кол специализи Галина Николаевна Аяага оон... ээзи

Виктор Янович
АЯАНЫҢ

элекке мөчээни-биле холбаштыр ханы кажыыдалды илереди...

Тес-Хем кожуун чагыргазы, кожууннуң Төлээлекчилер х... күш-ажылдың хоочуну, ТР-ниң Чазааның Даргазының Хүн... бижиининиң эдилекчизи, чогаалчы

Өөлет Эртинеевич
ЧИҢМИТТИҢ

үр аарааш мөчээни-биле ооң өөнүң ишти Клара Маадыро... уругларынга, чоок төрелдеринге ханы кажыыдалды илергейле...

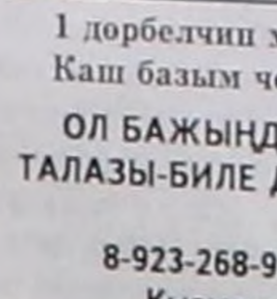

ШЫН Индекс 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редакторнуң хүлээлгезин күүседип турар В.О.КУУЛАР.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: кол редактор–2-01-35, редакторнуң оралакчызы – 2-19-87, тел: факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия – 2-17-91. e-mail:shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru;
КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис–2-18-10, культура, өөредилге – 2-03-88, чагаа – 2-17-09, көдээ ажыл-агый – 2-17-09, очулга – 2-03-87, үлетпүр – 2-40-77.
Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.
Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.
Тираж 6620. Чагыг 81. Номерни парлалгаже дужааганы: график езугаар – 21.00, херек кырында – 18.00.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810900000010000 ОАО "Тувакредит", Кызыл ИНН–1701008465; корр сч 30101810700000... БИК 049304740.
Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга б... массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Ор... Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солун... чылдың май 14-те эде бүрүткээн.
Херечилелдиң дугаары – ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730...
«Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко...
Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бода... редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынган са... болгаш өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар бо... харыылаар.